

Werk

Titel: In Epistolam S.Pavli Apostoli ad Ephesios, Roberti Rolloci ... Commentarius

Autor: Rollocus, Rob.

Verlag: Preux

Ort: Genevæ

Jahr: 1593

Kollektion: DigiWunschbuch; Varia

Werk Id: PPN664576486

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN664576486> | LOG_0007

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=664576486>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

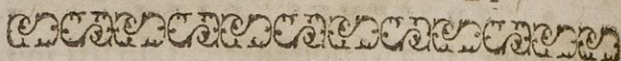
Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

ARGVMENTVM.

Secundi capituli partes sunt tres.

- 1 Est applicatio excellentis illius magnitudinis potentiae Dei, quam hoc capite viuificationem nominat, ad gētes pariter ac Iudaeos, ad ver. 11. Nam postquā breuiter, & in genere beneficium istud, subtrato illi fundamento suo, nempe, Christi resurrectione, & glorificatione, exposuit, hoc cap. ipsum applicat in specie ad Ephesios & Iudaeos.
- 2 Absoluta iam secunda parte Epist. de benedictionibus spiritualibus, & de doctrina generali: tertia parte Epistolae descendit ad speciem, & ponit Ephesiis ante oculos vtrunque cōditionem suam, & illam praeedentem in Gentilismo, & hanc praesentem in Christianismo, ad vers. 14.
- 3 Confirmat ad fin. vsque cap. praesentem illam ipsorum conditionem ac vocationem, nempe propin quos factos esse in Christo, per sanguinem ipsius.

CAPVT II.

- 1 *Et vos unā viuificauit, cum essetis mortui in offensis & peccatis.*
- 2 *In quibus olim versati estis, ut est vita mundi huius, secundum principem, cui potestas est aeris, & spiritus nunc agentis in hominibus contumacibus.*
- 3 *Inter quos & nos omnes conuersati sumus olim in cupiditatibus carnis nostrae, facientes quae carni ac cogitationibus libebant, eramusque natura filij irae, ut etiam reliqui.*

Et vos

T vos v
applicat

nis, qu
cap. ex

potentiae Dei. App

hoc primum ad E

applicatio benefici

horum conditione

ter erant mortui.

mitur metaphora

tuo: quemadmodu

tur non modo acti

turalibus & humani

ipsa agendi & moue

uificationem privati

nibus spiritualibus, se

ni: & propensione ad

tuo non est mens, qu

cat non voluntas, qu

non affectiones, quib

quo modo: ita in nob

tuis non est mens, qu

ritualia: non voluntas

tus, qui bene & sanc

ad Deum, vel ad pro

vel ad quidvis aliud fa

uilatione satis apper

suimus naturaliter

debet dei mortuum

T vos una. Prima pars capitis, applicatio beneficij vocacionis, quam appellauit superiori cap. excellētem magnitudinem potentiae Dei. Applicat autem beneficium hoc primū ad Ephesios. *cum essetis.* Amplificatio beneficij presentis à priori Ephesiorum conditione misera, quā spiritualiter erant mortui. Conditiō illa prior exprimitur metaphora sumpta ab homine mortuo: quemadmodum homo mortuus priuatur non modò actionibus & motibus naturalibus ac humanis, sed etiam facultate ipsa agendi & mouendi: ita Ephesij ante viuificationem priuati erant nō modò actionibus spiritualibus, sed etiam facultate omni. & propensione ad actiones illas. In mortuo non est mens, qua naturaliter cognoscatur: non voluntas, qua eligat aut reprobet: non affectiones, quibus commoueatur aliquo modo: ita in nobis spiritualiter mortuis non est mens, quæ rectè intelligat spiritualia: non voluntas, quæ eligat: non affectus, qui benè & sanctè commoueatur, vel ad Deum, vel ad proximum diligendum, vel ad quiduis aliud faciendum. Ex hac similitudine satis apparet, si alter dicendus sit mortuus naturaliter, & alterum merito debere dici mortuum spiritualiter. Hec est

Applicatio beneficij vocacionis.

Eiusdem amplificatio.

A priori Ephesiorū conditione, quæ per metaphorā hominis mortui exponitur.

Partium metaphoræ collatio.

Relatio mortis naturalis & spiritualis

illa spiritualis mors, de qua cap. 5. ver. 14. huius Epist. Surge à mortuis, & illucescet tibi Christus: & 5. cap. vers. 8. eam intelligit tenebrarum nomine. Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino. & Luc. 1. 79. ut appareat iis, qui in tenebris & umbra mortis positi sunt. Quo loco vides mortem istam etiam umbram mortis appellari, ut & Mat.

Mortis spiritualis descriptio.

Cōsequētia

4. 16. Ex hac morte spirituali duæ mortes consequentes sunt. Prima corporis: secunda, corporis & animæ.

Genus, nempe peccatum

In offensis. His verbis tanquam differentia quadam, ut loquuntur Logici, adiecta, significatur genus mortis, nempe, mors spiritualis: nam peccatum est quiddam spirituale. Porro *peccati* & *offensæ* nominibus intelligo & comprehendo omne genus peccati, siue naturæ contagio sit, siue mali motus ab ea profecti, siue denique, externæ actiones sint. Nam ab his omnibus homo mortuus dicitur, & hæc non modò mortem procurant tanquam stipendium peccati, sed etiam quodammodo sunt ipsa mors.

Originale & actuale.

Peccati effecta.

Ratio, à definitione peccati sumpta.

Quid enim aliud est peccatum, quam priuatio conformitatis cum Lege Dei, ac proinde vitæ nostræ? Nam conformitas illa cum Lege Dei est ipsa vita nostra. Mors autem quid aliud est, quàm priuatio vitæ? Quare peccatum est mortis quoddam ge-

nus, & qui in peccatis uiuit, etiam dum uiuit, mortuus est: vt Paul. I. Timo. 5. 6. loquitur de uidua. quæ in luxu uiuit: Ea uiuens, inquit, mortua est.

Haftenus proposuit nobis conditionem illam Ephesiorum priorem miserrimam. Observationes locorum doctrinæ.

Quædam deinde obseruanda sunt: 1. Quod ad phrasin attinet: variæ sunt de morte & peccato locutiones. Rom. 6. 2. dicitur nos mortuos esse peccato: hinc autem & Col. 2. 13. nos mortuos esse in peccatis, aut per peccata. Differunt hæ loquutiones à se inuicem: Nam *peccato mori*, est habere cū Christo crucifixum veterem hominem, vt eneruetur corpus peccati, ne posthac nos seruiamus peccato, interprete Apostolo ibid. 1. Variæ de peccato & morte locutiones.

Cum hac morte coniuncta est viuificatio, quam etiam cum ea coniungit Apostolus eodem loco. Ita etiam vos colligite vos ipsos tum mortuos esse peccato, tum verò uiuere Deo per Christum Iesum Dominum nostrum. Peccato mori.

Mori verò in peccatis, est peccatis viuere, & priuari omni facultate ad bonū, sic vt tantum proferamus fructus peccatorum. Cum hac morte pugnat viuificatio. Nam qui sic mortuus est, non est viuificatus. Atque ideo hoc loco Apostolus exaggerat viuificationis beneficium à contrario statu mortis in peccato. Mori in peccatis, vel per peccata.

2. Refutatio
dogmatis de
libero arbitr.

3. De euani-
da, misera &
vera vita.

digressio pau-
lò diffusior
in explicatio-
nem superio-
ris illius con-
ditionis E-
phesiorum.

Modus prio-
ris conuersa-
tionis ipsorū

Mundi respo-
su, cum quo
ambularunt.

2. Nos vocat hic semimortuos, aut egro-
tos ac infirmos, sed prorsus mortuos, omni
facultate bene cogitandi aut agendi desti-
tutos. Hinc conuellit doctrina Pontifi-
ciorum de libero arbitrio, & naturali fa-
cultate in nobis bona quidem, sed præpe-
dita.

3. Putat mundus vitam hominis perfici
naturalibus & humanis actionibus, sed vo-
cat Paulus mortuum hominem, qui alioqui
quam optime fungitur vita hac naturali &
humana. Si enim coniunctio hæc corporis
& animæ satis sit ad vitam, tum qui apud
inferos erunt, viuent, qui tamen erūt plus-
quam mortui.

In quibus olim. Inchoatam applicatio-
nem abrumpit, digressionem facta in expli-
cationem superioris illius conditionis, &
mortis Ephesiorum: cui etiam similem fa-
cit priorem Iudeorū conditionem. Osten-
dit autem Ephesios fuisse mortuos in pec-
catis & offensis, à genere ac modo conuer-
sationis ipsorū prioris. Modus autem con-
uersationis explicatur, primum à similitu-
dine vitæ mundi, deinde ab auctore suo
Diabolo. Conuersatio ipsa exprimitur ver-
bo ambulandi. *Ambulare* in scripturis
commune est tam bonis, quàm malis. Bo-
nis: vt 4. i. huius epi. Precor vt ambuletis,

AD EPHE
ita vñgum est vo
fuit. Mis. vt hoc lo
est vñgum: quema
dum homines in vi
in peccatis, tanqu
vñgum nomine pe
abus præteritis si
fuit ipforum vñs
fuerit hæc conue
tadine conuertiati
appellat. Nam hæc
tendit illud Aposto
vñs vos vñs abam
vñs viueretis. Munda
illos, quos paulo po
quo genere hominum
pletus est hic mundus
definit tenebras sac
inquit, mundi domi
dominos tenebrarum
Secundum primogeni
lis sit eorum conuer
nempe, principe cui
iphras est diaboli. Q
nam illum, verbum se
pe. Spiritum quasi ac
agitur & incitantur
communes homines,
bes agitur aere tem

ita vt dignum est vocatione, qua vocati estis. Malis, vt hoc loco. Mutuatitium autem est verbum: quemadmodum enim ambulant homines in via, ita peruersi ambulant in peccatis, tanquam in via. Vnde Act. 14. 16. viæ nomine peccata significantur. Etatibus præteritis fuit Deus gentes omnes suis ipsorum viis incedere. Qualis autem fuerit hæc conuersatio ostenditur similitudine conuersationis mundi, quam vitam appellat. Nam hæc indifferenter accipi ostendit illud Apostoli Col. 3. 7. Quibus in vitiis vos versabamini quondam, cum in iis viueretis. *Mundum* intelligit homines illos, quos paulò post contumaces vocat, quo genere hominum magna ex parte repletus est hic mundus. Eph. 6. 12. mundum definit tenebras sæculi huius, Aduersus, inquit, mundi dominos. hoc est, vt subiicit, dominos tenebrarum sæculi huius.

Secundum principem. Hic ostenditur qualis sit eorum conuersatio ab authore suo, nempe, principe cui potestas est aeris, periphrasis est diaboli. Quid sibi velit per aerem illum, verbum sequens exponit, nempe, Spiritum quasi aerium, cuius impulsu aguntur & incitantur aduersus Christum contumaces homines, non secus atque nubes agitantur aere tempestuoso. *Filios infi-*

Mūdanorum hominū more vitam instituentes.

Qui mūdani paulò post contumaces appellantur.

Ephesiorum conuersatio antevocationē authorem habuit Diabolum, qui princeps est aeris.

Agens in filios infidelitatis, i. homines contumaces & reprobos.

delitatis vocat eos vsitata phrasi Hebræorum, qua significatur prorsus addictos infidelitati, & in ea obstinatos. Hoc igitur nomine notatur contumacia, quæ nunquam mutari potest etiam oblata clarissima Evangelij luce. 2. Cor. 4. 3. Quod si Evangelium meum tectum sit, iis qui pereunt, tectum est, in quibus Deus huius sæculi excæcavit mentes. id est, infidelibus. Hi sunt pro quibus non orat Christus, Ioan. 17. 9. Non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi, quia tui sunt.

Observationes.

1. quales sint electi ante vocacionem & regenerationem.

2. diaboli temptationes, & non regenerationis miserissima conditio.

Haecenus fuit declaratio propositionis. Quæ observamus hæc sunt: 1. Versu primo Ephesios ante regenerationem vocavit mortuos, hoc versu conversationem planè similem mundi conversationi iis tribuit, quæ profecta sit ab authore diabolo: vnde licet discere quales fuerint ante regenerationem, & an fuerit in iis vllum semen electionis, quod vocant: quod nullum profecto ex his quæ hîc dicuntur, conspicitur. Ergo nulla re differunt electi à reprobis ante vocacionem & regenerationem. 2. Diabolus permissione Dei duobus modis tentat hominem, partim foris, oblatiis externis occasionibus, partim intus, immisso in homines Spiritu quasi suo, vt hoc loco. Discere igitur quàm miseri sint homines non renati. Sunt

mortui in sese: diabolus præterea Dei per-
missione & iusto iudicio in ipsis efficax est.

1. Thes. 2. II. 2. Cor. 4. 4.

Inter quos. Persistit in digressionem, ac per-
sequitur conditionem Iudæorum antegres-
sam viuificationem ipsorum, superiori illi
Ephesiorum planè similem, cum dicat, *in-
ter quos & nos:* hoc est, similiter nos Iudæi.
q. d. quemadmodum vos olim versati estis,
& c. ita & nos Iudæi inter homines contu-
maces versati sumus, & c. Explicatur condi-
tio hæc similis Iudæorum à statu, primùm
conuersationis similis conuersationi con-
tumacium hominum: deinde naturæ ipsius
similis naturæ contumacium hominum.
Conuersatio Iudæorum similis sic tracta-
tur. Primùm proponitur modus conuersa-
tionis. (*Inter quos*, inquit, hoc est, eodem
modo quo contumaces, conuersati sumus
olim in cupiditatibus carnis nostræ:) dein-
de declaratur. Conuersationis forma siue
modus traditur per causas, quarum prin-
ceps est *caro* ipsa, per quam intelligo com-
munem illam naturæ contagionem, quæ
peruasit omnem posteritatem Adami, orta
ex eius inobedientia. His nominibus voca-
ri solet à Paulo, nempe, carnis, carnalis ho-
minis, animalis hominis, veteris hominis,
& membrorum. Ex carne existunt cupidi-

Digressionis
amplificatio,
collatione fa-
cta inter con-
ditionem Iu-
dæorum &
Ephesiorum.

Quæ similis
fuit.

Iudæi enim
cōuersati sūt
ante regene-
rationem in
cupiditatib.
carnis suæ.

Id est, fuerūt
coram Deo
polluti pec-
cato origin.

Deinde peccato actuali.

Cuius externa effecta describuntur

tates, quæ efficiunt secundariam conuersationis causam. *Cupiditates* vocat affectus, & vt sic loquar, passiones peccatorum, *τα ἡμετέρα ἀμαρτήων*. Rom. 7. 5. Cum essemus in carne affectiones peccatorum vigeant in membris nostris: & Rom. 8. 6. cupiditatem carnis significat nomine *σπὸν κατὰ τὴν σαρκὴν*, hoc est sapientiæ carnis. Nam intelligentia inquit, carnis mors est. *Facientes quæ carni*. Declaratio propositæ formæ conuersationis illius similis, qua quodammodo definit quid sit conuersari in cupiditatibus carnis: est nimirum facere, quæ carni & cogitationibus libebant. Primum igitur conuersatio posita est in actione quæ promanat ex his causis, primum carne, deinde cupiditatibus, quas hîc vocat cogitationes, etsi alioqui cogitatio siue *διανοία* propriè sit mentis motus, quo progreditur ab vno ad alterum. Significatur igitur his verbis imperium quoddam & regnum peccati & carnis, quo regnavit in mortali eorum corpore peccatum, & ipsi obedierunt peccato in cupiditatibus corporis, Rom. 6. 12.

Præterea Iudei erant natura filij iræ.

Eramusque natura. Secunda pars conditionis præcedentis Iudæorum, plane similis illi infidelium, nempe, status naturæ similis: Natura erant filij iræ, vt etiam reliqui. Natura humana tribus modis conside-

AD EPHE
Primum
fuit secu
Dicitur ex naturali
est secundum imag
reformat est
spirituali illi reg
te in nobis natu
formata natura in
nimirum loco hab
lum secundum in
tiam natura intelli
lios iræ appellat ex
est, obnoxios & add
autem hic prætere
primam illam natur
creationem: secundu
iræ Dei: secundum
Dei esse per adopti
conditio illa prior lu
Nunc quæcom o
habebant verbum D
rantur reliquo mun
Nullum prius est
continetur peruersa
primum illud lumen
fuit homo, Rom.
bius non recipit on
committit atque per
videmur prius

rari potest. Primum ex creatione iudicatur, quæ fuit secundum imaginem Dei. Deinde ex naturali ista generatione, quæ est secundum imaginem Adami, quæ misere deformata est imago illa Dei. Tertio ex spirituali illa regeneratione, quæ est reparata in nobis natura illa primæva. De deformata natura in Genes. 5. 3. sermo est: quoniam nimirum loco habes Adamum genuisse filium secundum imaginem suam. De hac etiam natura intelligendus est hic locus. *Filios iræ* appellat ex Hebræorum phrasi, hoc est, obnoxios & addictos iræ Dei. Non est autem hic prætereundum, nos secundum primam illam naturam filios esse Dei per creationem: secundum alteram filios esse iræ Dei: secundum tertiam denique filios Dei esse per adoptionem. Hactenus fuit conditio illa prior Iudæorum.

Nunc quædam observabimus: 1. Iudæi habebant verbum Dei, & tamen annumerantur reliquo mundo & filiis infidelitatis. Nullum prorsus est lumen veritatis, quo continetur peruersa hominis natura. Nam primum illud lumen, quod ex natura est, suffocat homo, Rom. 1. Deinde lumen verbi, aut non recipit omnino: aut si recipiat, corrumpit atque pervertit, ut in hæreticis videmus: aut prorsus deficit ab eo, ut in A-

Naturæ autem triplex est consideratio.

De deformata sermo hic instituitur.

Secundum quæ omnes Adæ posterii sunt iræ filij.

Observationes.

1. In natura per peccatum deformata, nullum est lumen veritatis

postatis: aut si retineat puritatem, abutitur ea tanquam larua ad integendam incredulitatem & morum peruersitatem, ut in hypocritis cernimus. Quid dicam? Homo de homine exuet hominem prius, quam desierit aliquo modo in illam lucem peccare. Quàm benè igitur argumentantur Papistæ à malis moribus ad damnandam hanc quam Dei gratia habemus Euangelij lucem?

2. Peccatorum gradus.

Caro.

Cupiditas.

Actio.

quo distincti
à Iac. Apost.

2. Obseruandi sunt hîc peccatorum gradus quidam. Primus est, carnis: secundus, cupiditatis: tertius, actionis. Vnusquisq; ex his gradibus peccatum est & mortem comeretur. Quod si ex omnibus coagmentatum fuerit peccatum, tum quidem omnibus suis numeris absolutum est. Hos tres gradus sic distinxit Iac. 1. 15. Cupiditas (primus est gradus corruptæ ipsius nature) ubi concepit (secundus est, motus cupiditatis) parit peccatum (qui tertius est gradus actualis peccati.)

3. Regnum peccati.

Caro, regina

3. Operapretium est hoc loco videre regnum illud peccati & carnis, hîc enim non obscure depingitur. Primum caro, tãquam regina quædam, insidet animo, eiusque facultatibus omnibus. Neq; enim verum est, quod Philosophi dicunt, mentem, tãquam reginam omnibus præsidere animi facultatibus, cum ipsa etiam carni inseruiat. Dein-

AD EPHE
de carni domi
est conculcavit.
tatis conspiran
facultatibus
mors carnis: post
fectus seruituti ca
corpus pariter
tanquam domina
tis homo, quantu
corpore peccati
4. Quod finatur
errarum & Pelagian
nis peccatum, & Se
qui in natura nostra
biturum, hoc est, fac
proclitatem ad id q
acceptum est, reliqu
5. Dicimur hic per n
1. 18. per opera ipsa d
Dei. Ergo ita Dei
quàm fructui. Nam
is est Dei Maiestas,
peccato, ut nullum e
minum, cum vel m
Dei Maiestas sacrosan
4. Sed Deus qui dicit
in malum eborat

de caro animi domina nequaquam otiosa est, sed concupiscit. Cum hac concupiscencia carnis conspirant omnes functiones omnium facultatum animi: quod cogitat caro, cogitat mens: quod vult caro, vult voluntas: denique motus affectuum sequuntur motus carnis: postremo cum animus sic addictus seruituti carnis moueat corpus, certe corpus pariter eiusque membra à carne tanquam domina mouentur, ideoque totus homo, quantus quantus est, & animo & corpore peccati seruus est.

Carnis dominium.

Satellites.

Huius regni horrenda a^gg^{ra}tia.

4. Quod si natura simus filij iræ, misere errarunt & Pelagiani, qui negarunt originis peccatum, & Semipelagiani Papistæ, qui in natura nostra affirmant liberum arbitrium, hoc est, facultatem aliquam, & procliuatatem ad id quod bonum, & Deo acceptum est, reliquum esse.

4. Adu. Pelagianos & Papistas gratiæ dei inimicos

5. Dicimur hic per naturam filij iræ. Rom. 1. 18. per opera ipsa dicimur obnoxij esse iræ Dei. Ergo ira Dei incumbit tam radici, quàm fructui. Nam vsque adeò inuiolabilis est Dei Maiestas, & tantum mali est in peccato, vt nullum eximatur iræ Dei, vel minimum, cum vel minimo offendatur illa Dei Maiestas sacrosancta & inuiolabilis.

5. De effectu peccati orig.

4. Sed Deus qui diues est misericordia, propter multam charitatem suam, qua dilexit

nos.

5 *Etiam quum per offensas mortui essemus, una uiuificauit nos per Christum, cuius gratia estis seruati.*

6 *Vnâque excitauit, vnâque collocauit in celis in Christo Iesu.*

7 *Vt ostenderet saeculis succedentibus summas opes gratiæ suæ, suæ erga nos beniginitate in Christo Iesu.*

Absoluta superiori digressione,

Redit ad beneficium electis collatum eiusque applicationem,

Quam ampliat,

Proposita efficiēte causa eiusdem, quæ est Deus.

Sed Deus qui. Haftenus digressus est in priorem illam conditionem Ephesiorum pariter & Iudæorum, ut vel hac ratione ex contraria illa, & priori miseria exaggeraret beneficium uiuificationis. Nunc redit ad beneficium ipsum, eiusque applicationem, inchoatam quidem primo versu, sed interpellatam, ut diximus, explicatione status & miseriæ superioris Ephesiorum pariter & Iudæorum. Applicatio communiter & promiscuè facta est ad Ephesios & Iudæos. Dum applicat beneficium, non id ieiunè facit, sed ipsam omnib. causis suis, efficiente, forma, materia, sine ampliat. Tractantur efficiens & forma vers. 4. De beneficio ipso, & coniuncta materia agitur vers. 5. & 6. finis subiicitur ver. 7. Primum igitur ver. 4. efficiens causa est. Efficiens est Deus, sed in persona Patris. Non cōtentus nuda Dei

AD EPH
noscione addit
reus sumptam.
Quid est mi
nate accommoda
ficiam uiuificati
corde diuinæ. No
du sua Deum def
ordia prædicat &
dare dictum si ref
rum: fuerunt enim
mortui, propter n
vnde opus erat ill
misericordia. Nam
tum, necesse est sup
hæc de efficiente.
Sequitur forma su
miseriors exercuit
Exercuit autem per
omnes, vel natura
morem, misericordi
ut quisque maxime
lere nos eius maxime
loco de Deo a. 3. 1. 1.
eum erga homines
Deum ad misericordi
uerendam. Neque for
nat, sed multam præ
operante dictum, si
dicitur propter. Mor

nominatione addit descriptionem à misericordia sumptam.

Qui dives est misericordia. Definitio hæc valde accommodata est instituto: nam beneficium viuificationis effectum est misericordiæ diuinæ. Non autem nuda misericordia sua Deum definit, sed diuitem misericordia prædicat: & hoc quoque accommodatè dictum, si respicias conditionem ipsorum: fuerunt enim, vt sequitur, per offensas mortui, prorsus miseri, & in se desperati: vnde opus erat illis viuificandis infinita misericordia. Nam vbi auctum est peccatum, necesse est superabundet gratia. Et hæc de efficiente.

Sequitur forma siue modus, quo Deus misericors exercuit misericordiam suam. Exercuit autem per charitatē. Scimus hoc omnes, vel natura duce, charitatem, aut amorem, misericordiæ affectum mouere, & vt quisque maximè charus est nobis, ita solere nos eius maximè misereri. Idem hoc loco de Deo ἀνθρωποφιλῶς dicitur. Amor enim erga homines & φιλανθρωπία mouet Deum ad misericordiam erga homines exercendam. Neque solam charitatem nominat, sed multam prædicat. Et hoc quoque opportunè dictum, si rationem habeas conditionis ipsorum. Mortui erant per offen-

Dei subiungitur descriptio accommodata. Ipsi beneficio.

Et beneficiariis ipsis.

Forma huius applicationis,

Nempe charitas,

Quæ Deo humanitas tribuitur:

Et in eo multa est.

fas, ac proinde Deo inimici. Nam Paulus Rom. 5. quos ver. 8. peccatores vocauit, eosdem inimicos paulo post, ver. 10. appellat. Scimus id omnes, nisi multa sit charitas, quæ nos moueat, non statim moueri nos misericordia erga inimicū hominem. Nisi multa esset *στοργή* illa parentis erga filium non faciliè moueretur misericordia erga eum, nec grauem offensam cōdonaret. Vide typum huius tanti amoris in parabola filij prodigi. Luc. 15. 20. Idem de Deo humano more dicendum est.

Obseruatio
locorum do-
ctrinæ, dicta,
de misericor-
dia & chari-
tate Dei.

I. Prout senti-
mus miseriam
nostram, ita
sentimus Dei
misericordiam.

Etiam cum per. Haftenus de efficiente & forma, sequitur ipsum beneficium cum materia coniuncta vers. 5. & 6. Priusquam autem ad beneficium veniat, argumento à communi miseria iam tractato, ipsum exaggerat. De argumento igitur nihil nunc dicemus amplius, tantum hoc annotabimus: Quando pronuntiat Paulus magno cū cordis sensu diuitem misericordia Deum, & multam eius charitatem? Nimirum tum quum addit, *etiam cum per offensas mortui essemus.* Quando igitur sentit quis misericordiam, eamque infinitam Dei? Nimirum tum cū sentit miseriam suam. Quando potest quis ex animo Deum misericordem pronuntiare? Nempe tum cū potest ex animo se miserū clamare. Paulus postquam

AD EPH
enim, O men
ad corpore mor
ad misericord
ad sentia sit Deo
ad Christum
ad fuerit sensu
ad is sensu
ad vna viuifican
ad sim tribus gradib
ad est, vna viuifican
ad ian. Tertius, om
ad rous gradus pertin
ad tistimum. Secundus
ad tius ad vitam & glori
ad bus perficitur glorifi
ad sanctificationem, siue
ad instituit agere hoc
ad principium quasi glori
ad iungit suscitatio nem
ad cationem in celis, et
ad nem. Quare vitra vi
ad prouehitur ad perfec
ad Primus itaque grad
ad per viuifican. Sentis
ad um pariter Ephet
ad omni cultate ad sp
ad pectum pariter & In
ad Christum, cuius resur
ad ritus & abolita morte

exclamauit, O me miserum! quis me liberabit à corpore mortis huius? statim agnouit Dei misericordiam in Christo, ac subiecit, Gratia sit Deo per Dominum nostrum Iesum Christum. Contra disce, quì non affectus fuerit sensu miseræ suæ, nunquam afficietur is sensu diuinæ misericordiæ.

Vnà uiuificauit. Sequitur beneficium ipsum tribus gradibus amplificatum. Primus est, *vnà uiuificauit nos.* Secundus, *vnà excitauit.* Tertius, *vnà collocauit in celis.* Primus gradus pertinet ad vitam animæ potissimum. Secundus ad vitam corporis. Tertius ad vitam & gloriam vtriusque. His tribus perficitur glorificatio nostri. Quare ad sanctificationem, siue uiuificationem, de qua instituit agere hoc loco maximè, cum sit principium quasi glorificationis nostræ, adiungit suscitationem ex mortuis, & locationem in celis, ut perficiat glorificationem. Quare ultra uiuificationem institutam prouehitur ad perfectam glorificationem.

Primus itaque gradus his verbis est, *vnàque uiuificauit.* Sensus est, cum mortui essemus pariter Ephesij & Iudæi, & destituti omni facultate ad spiritualia, Deus nos Ephesios pariter & Iudæos, uiuificauit per Christum, cuius resurrectionis virtute Spiritus S. abolita morte indidit animis no-

Exemplum
in Paulo.

2. Hypocrite
& iustitiarij
sensu huius
misericordiæ
expertes.

De gradibus
beneficij,
quod electis
conferatur.

Ad quid re-
ferantur.

Primus gra-
dus, uiuifica-
tio.

Id est, vita animæ, quæ in hac vita inchoamus.

Vita duplex. Naturalis & humana.

Spiritualis, de qua hic sermo.

Obiectionis dilutio.

Primi gradus explicatio per materiam suam, nempe Christum

stris facultatem vitæ spiritualis. Et hæc est illa vita animæ quam inchoamus in hac vita. De qua non erit alienum aliquid dicere. Vitam in genere definitio propriè functionem facultatum animi. Ea vita in homine duplex est. In non renato est functio facultatum naturalium & humanarum, quam etiam à Deo esse testatur Paulus, Act. 17. 28 Per ipsum enim vivimus & mouemur, & sumus. Quo loco & vitam nostram & essentiam ipsam, siue esse nostrum, unde vita, Deo tribuit. In renato vita est functio Spiritus in homine, à quo accipit homo renatus suum esse, ut non renatus à naturali sua anima. De hac vita spirituali hic sermo est. Sed dices, annon est renati vita, functio facultatum animi? Respondeo, primum esse functionem Spiritus habitantis in nobis, tanquam principalis causæ: deinde animæ eiusque facultatum, tanquam instrumentarium causarum, quarum ministerio utitur Spiritus S.

Per Christum. Explicat per materiam suam hunc primum gradum. Materia est Christus. Primum enim Deus per Christum, tanquam materiam, format & facit omnia in gratiam nostram. 1. Cor. 1. 30. Qui factus est nobis sapientia à Deo, iustitiæque, & sanctificatio, & redemptio. Deinde ex Christo

AD EPH
Cunctis omnino n
mentis profuit
in partem numer
genu. Obiter infe
arbitrarius. Omnes
tamen nihil aliud
meritoque nostr
deoque nequis
heret firmissim
mentum, nempe
tionem per mer
que & hoc benefi
ri. Argumentum est
partem. Sed de hoc
Nunc ad secundum
namque, inquit, extra
proprius videtur esse
is, cuius sensus est: E
deus, quoad corpora
uit. Huic loco comm
se ille locus, Rom. 8.
qui excitavit Iesum
nobis, is qui excitavit
i, vivificabit etiam
nos per inhabitantem
in.

Vivere collocavit.
est gratia, communi
re, etiam perfectio v

Christo cōiuncto nobiscum, vt capite cum membris profluūt in nos omnia beneficia, in quorum numero est viuificatio. *Cuius gratia.* Obiter inserit fundamentum doctrinæ huius. Omnes causæ beneficij viuificationis nihil aliud sonant, quā Dei gratiam, meritōque nostro nullum locū relinquunt: ideōque nequis ea re commouetur subternit firmissimum doctrinæ suæ fundamentum, nempe, totam salutis nostræ rationem per meram Dei gratiam esse, ideōque & hoc beneficium Dei gratia conferri. Argumentum est quasi à genere toto ad partem. Sed de hoc postea.

Fundamentum huius doctrinæ.

Nunc ad secundum gradum pergamus. *Vnāque, inquit, excitauit.* Hic gradus magis proprius videtur esse viuificationis corporis, cuius sensus est: Ephesios pariter & Iudæos, quoad corpora hæc mortalia, excitauit. Huic loco commentarij vice potest esse ille locus, Rom. 8.11. Sed si Spiritus eius, qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora vestra, per inhabitantem eius Spiritum in vobis.

Secundus gradus, Excitatio, seu corporis resurrectio.

Vnāque collocauit. Tertius & postremus est gradus, communis animo cum corpore, estque perfectio vitæ & gloriæ in cælis

Tertius, Perfectio vitæ & gloriæ in cælis cū Christo

Quæstio.

Solutio.

Iure & facto
sumus parti-
cipes benefi-
ciorū Christi

cum Christo. Explicantur etiā hi duo gra-
dus per materiam suam, Christum, de quo
anteā. Oritur hīc quæstio de duobus poste-
rioribus gradibus. Quī fit vt dicat in præte-
rito tempore ipsos iam excitatos, & in cæ-
lis collocatos? Respondeo, duobus modis
dici nos participes beneficiorum Christi,
nempe, iure, & facto. Iure, resurrectio cor-
porum & collocatio in cælis nostra iam
sunt: facto, nondum sunt. Quanquam etiam
ipso facto aliquo modo nostra sunt, nem-
pe, in capite nostro Christo, qui iam resur-
rexit, iam collocatus est in cælis: quæ enim
est capitis cōditio, eadem etiam membro-
rum dicitur. Imò verò si fidem respicias,
quæ est hypostasis rerum sperandarum, fa-
cto nostra sunt, etiam vt membra corporis
sumus, certo quodam modo, nempe, per fi-
dem, quæ facit quodammodo subsistere, &
præsentes esse, res absentes & futuras.

Loci doctri-
næ,

1. Conformi-
tas mēbroꝝ ū
cum capite
Christo.

Hīc quædam obseruanda sunt. Eadem
quæ hīc Ephesiis & Iudæis tribuuntur, ipsi
Christo tributa sunt cap. superiori, nem-
pe, excitatio ex mortuis, & collocatio in cæ-
lis. Ergo verum est quod dicit Apostolus
Rom. 8. 29. Prædestinauit nos Deus vt con-
formes fiamus imagini Filij sui: vt is sit pri-
mogenitus inter multos fratres. Conformi-
tas hæc est in duobus, in humilitate, in

AD EPHES.
hauriri in gloria, in a-
liquo hoc loco. Vt
facinus accipimus S
operatur in no-
bis spiritus ille excitat
eum in cælis:
quo quodam modo i
Quæcunque in n
lica, certis quibudam
prochantur in hac vi
tera.

Vt ostenderet Summ
ficij, vt ostenderet loci
gratiam suam inuicem
ti, glorificaretur & facer
Spiritus enim volens in
poriam, ita solet loqui,
te pro consequenti, vt R
vero volens ostendere in
cere potentiam suam ho
potentia sua. Sane ergo n
quo ostendit Deus su
luz. Modus est per effect
nempe opus ipsum vici
tibus & collocaionis no
opus nomine benignitat
legitur. Nam benigni
actionis benigna.
Hic colligitur quædam

hac vita : in gloria, in altera : de posteriori sermo est hoc loco. Vt autem fiat hæc conformitas accipimus Spiritum Christi, qui eadem operatur in nobis, quæ in ipso Christo. Spiritus ille excitauit Christum, collocauit eum in cælis : idem Spiritus eadem suo quodam modo in nobis efficiet.

2. Quæcunque in nos conferuntur beneficia, certis quibusdam gradibus accedunt, inchoantur in hac vita, perficiuntur in altera.

Ordo felicitatis nostræ:

Vt ostenderet. Summus finis huius beneficii, vt ostenderet sæculis succedentibus gratiam suam infinitam, & ex consequenti, glorificaretur à sæculis succedentibus. Spiritus enim volens innuere finem Dei gloriam, ita solet loqui, posito antecedente pro consequenti, vt Rom. 9. 22. Quod si verò volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, hoc est, glorificari in potentia sua. *Sua erga nos.* Modum aperit, quo ostendit Deus summas opes gratiæ suæ. Modus est per effectum gratiæ ipsius, nempe opus ipsum viuificationis, excitationis, & collocationis nostri in cælis: quod opus nomine benignitatis metonymicòs significatur. Nam benignitas hoc loco est actio ipsa benigna.

Summus finis huius beneficii.

Modus.

Hic obserua quædam: 1. Deus quærit glo-

Doctrinæ:

1. Felicitas
hominis.

riam suam, nempe, vt ab homine glorifice-
tur ipse in natura, personis, & proprietati-
bus suis, estq; hæc felicitas hominis Deum
suum glorificare. Nemo autem mortalium
potest statim in naturam Dei, mente & co-
gitatione descendere, ideoque Deus ho-
minum imbecillitati consulens, patefacit
se hominibus in operibus suis, vt per ope-
ra manifesta, in ipsius Dei naturam pene-
trent, eumque glorificent in natura perso-
nis & proprietatibus. Sed non est hoc præ-
tereundum, nos astu diaboli, & nostro ip-
forum vitio, abuti ista ad Deum peruenien-
di ratione ad impuram idololatriam. Nam
admirati homines opera, teste Paulo Rom.
1. ea ipsa, vt Deum, colunt, neque altius ad
creatorem ipsum assurgunt.

2. Felicitas
nostri sæculi

2. Vsum huius finis videmus hodierno
die, quo Deus ostendit nobis qui hoc se-
culo viuimus opes gratiæ suæ, in viuifican-
dis iam olim Ephesiis & Iudæis. Ostendit
autem nobis gratiam illam suam, nobis in-
quam, tanquam succedendi ætati & seculo,
per Epistolam hanc, per manus superiorum
ætatum ad nos transmissam: ob eamq; cau-
sam sine dubio inter tot persecutiones vo-
luit eam Deus seruari, & venire tandem in
manus nostras, nimirum, vt constet sua ve-
ritas his Pauli verbis, & impleatur hoc

AD EPHE-
quod scriptum est, v-
fidelitibus summi-
Oportet autem nobi-
cari, vt nos ipsi
benignitate iam olim
facere debemus
quod audimus
is, nempe, gentibu-
Antiochiæ audientes
gausæ sunt & glorifi-
A. Et. 13. 48. Sed hic est
vt nunquam satis senti-
stram sine Christo, aut
in illo, possumus.
8 Gratia enim est: serua-
non ex vobis, Dei don-
9 Non ex operibus, neque
10 Nam ipsius summi op-
Iesu ad opera bona, qu-
et in his versamur.
Gratia enim Repetit
damentum doctrinæ hu-
oher attigit. Primum
ponit, deinde confirmat
grauatiss. seruati per sa-
trum est: Gratia Dei
stræ, statumen, vt nos ci-
perpetuam id quod nostr-

quod scriptum est, vt ostenderet sæculis
succedentibus summas opes suæ gratiæ.
Ostendit autem nobis, tanquam ætati suc-
cedenti, vt nos ipsum glorificemus in illa
benignitate iam olim præstita: quod eò a-
lacrius facere debemus nos, qui Gentes fui-
mus, quod audiamus eam præstitam Ephe-
siis, nempe, gentibus. Gentes quæ fuerant
Antiochiæ audientes vocationē Gentium,
gausæ sunt & glorificabant sermonē Dei,
Act. 13. 48. Sed hic est stupor naturę nostrę,
vt nunquam satis sentire aut miseriam no-
stram sine Christo, aut felicitatem nostram
in illo, possimus.

8 *Gratia enim estis seruati per fidem, idque
non ex vobis, Dei donum est.*

9 *Non ex operibus, ne quis gloriatur.*

10 *Nam ipsius sumus opus, conditi in Christo
Iesu ad opera bona, quæ preparauit Deus
vt in iis versaremur.*

Gratia enim. Repetit generale illud fun-
damentum doctrinæ huius, quod superius
obiter attigit. Primùm autem ipsum pro-
ponit, deinde confirmat. Propositio est,
gratia estis seruati per fidem. Sensus propo-
sitionis est: Gratia Dei causa est salutis no-
stræ, ita tamen, vt nos credamus, hoc est,
præstemus id quod nostrarum partium est.

Repetitio.

Fundamenti
doctrinę an-
tea traditæ
propositio,
in qua con-
currunt

Gratia Dei,

Iustitia
Christi,

Electorum
fides.

Doctrina,

Dei gratia, si
des, & opera
piorum, quō
considerātur.

Sciendum autem est gratiam Dei non effi-
cere proximè & sine medio salutem no-
stram, verùm interueniente iustitia. Nulli
enim contingit salus nisi iusto. Iustitia au-
tem hæc ipsius Christi est, & nobis pecca-
toribus imputatur. Primùm itaque gratia
Dei iustificamur: deinde consequimur sa-
lutem: quem ordinem Apostolus Rom. 5.
24. apertè indicat: Vt quemadmodum re-
gnauerat peccatum in mortem, ita etiam
gratia regnaret per iustitiam in vitam eter-
nam, per Iesum Christum Dominum no-
strum. Quia autem nihil prodest benefici-
um gratia collatum, nisi recipiatur à nobis:
recipi autem non potest, nisi per manum
fidei: ideo adiicitur instrumentum fidei.
Quod autem dixi non recipi nisi per fidem
salutis beneficium, intelligendum est id
fieri in hac vita duntaxat, in qua dum su-
mus vita illa æterna abscondita est à nobis
cum Christo in Deo. Col. 3.3. ideoque fide
amplectenda, dum in promissione vitæ æ-
ternæ nobis offertur.

Obserua hoc loco cum gratuita Dei gratia nō solum posse, sed etiam debere fidem consistere. Quod vt melius intelligamus, tenendum est tria quædam esse, quorum vnū in Deo est, reliqua duo in nobis sunt. Sunt autem ea, gratia, opera, & fides: Ex

quibus opera siue merita, & gratia, consistere vnà non possunt. Rom. II. 6. Si ex gratia, non ex operibus: & si ex operibus, non ex gratia. Gratia autè & fides optimè conueniunt. Nam quod gratia dat, fides recipit, ideóque Paulus Rom. 4. 16. ea coniungit. Ex fide, inquit, est hæreditas, vt sit per gratiam. Ex quibus verbis etiam illud apparet, fidem tantum abesse à merito, vt gratiam etiam importet. Vnde sequitur, Credere non esse mereri: sed esse instrumentum accensum in animo nostro per Spiritum S. quo apprehendimus Christi meritum & vitam æternam sine vllò merito nostro, imò contra meritum nostrum. Ideóque in Scriptura leges nos per fidem iustificari, & ex fide, nunquam autem propter fidem. Atque hoc contra aduersarios obseruatum est, qui tanta auiditate prestant merita, vt etiam in operatione & apprehensione fidei, quærant meritum.

Idque non ex vobis. Sequuntur argumenta propositionis. Primum est sumptum à facultate in nobis gratiæ contraria. qua negata sequitur gratia: Non ex vobis, hoc est, vlla facultate, quæ in vobis est, seruati estis: Ergo ex gratia. Hoc argumentum superiori Ephesiorum conditioni consentiens est, qua dictum est eos mortuos fuisse in pec-

Fides quo sè
su iustificare
dicatur.

Argumenta
propositiōis.
I. A facultate
in nobis, gra-
tiæ cōtraria.

Doctrina.

**Aduersus me-
rita operum.**

**2. A natura
doni seu be-
neficii, quod
prorsus est
gratuitum.**

Doctrina.

**De duplici
dominio &
præmio.**

catis, hoc est, instar mortuorum priuatos omni facultate ad spiritualia. Obserua hic tantum abesse vt habeamus ea opera, quibus salutem mereamur, vt ne facultas quidem aliqua ad opus producendum in nobis reliqua sit. Hoc cōtra Papistas, qui meritum suorum principium etiam in nobis statuunt, Liberum arbitrium, & facultatem, impeditam quidem, sed tamen sanctam & bonam. Nam meritum definiunt, opus liberum, hoc est, à libero arbitrio profectum.

Dei donum est. Secundum argumentum: quod est donum, id ex Dei gratia est & liberalitate, (nam donum gratis datur:) Salus est Dei donum: Ergo ex gratia. Hæc assumptio habetur etiam Rom. 6. 23. Donum autem Dei est vita æterna. Quo capite operæpretium est obseruare quonam modo præficiat homini duos quasi dominos. priorem, peccatum: posteriorē, Deum ipsum: Vtrunque autem mercedem seruo suo rependere affirmet vltimo vers. Nam stipendia peccati mors: donum autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. Vbi verba sunt notanda: vocat peccati mercedem stipēdij nomine, quasi iure debitam, & rectē: nam seruus peccati meretur mortem. Mercedem verò Dei siue iu-

AD EPHE
Hic vocat doni no
poliam omnia
clerum inutil
Non ex operibus
Imperum ex operi
quibus remotis loc
non est ex op
Sciendum autem e
operum, alterum qu
tionem: alterum qu
genere nulla est que
nium confessione ne
genere, nisi forte op
tini obiciant. Sed de
ritur. Tu autem qualia
parationis, dices ex iis
in explicanda misere
Iudæorum pariter con
tionem in Christo, De
operum tota est contr
men dicimus & affirm
Vbi enim merum, ibi
persoluit, debitor est. E
nosus est simul & debi
posuit consistere. No
men gratia, & ex debito
re: nam dicitur in Christo
tam nobis gratis con
rum ratione habita,

stitiæ, vocat doni nomine, & rectè: nam posteaquam omnia feceris, quæ potueris, dic te seruum inutilem.

Non ex operibus. Tertium argumentum, sumptum ex operibus gratiæ contrariis, quibus remotis locus est gratiæ. Salus vestra non est ex operibus: Ergo ex gratia. Sciendum autem est hîc duo esse genera operum, alterum quod præcedit regenerationem: alterum quod sequitur. De priori genere nulla est quæstio. Salus enim omnium confessione non est ex illo operum genere, nisi fortè opera preparationis Pontificij obiciant. Sed de his nunc non quæritur. Tu autem qualia sint illa opera præparationis, disce ex iis, quæ suprà dicta sunt in explicanda misera illa Ephesiorum & Iudæorum pariter conditione ante vocationem in Christo. De altero illo genere operum tota est controuersia: quod nos tamen dicimus & affirmamus nihil mereri. Vbi enim meritum, ibi debitum est: & qui persoluit, debitor est. Ergo Deus idem gratiosus est simul & debitor. Quæ duo non possunt consistere. Non enim potest, & ex mera gratia, & ex debito aliquid persolvere: nisi dicas in Christo eum debere, quod tamen nobis gratis concedit, nostri ipsorum ratione habita.

3. A contrario. Salus electorum non est ex operibus: ergo est ex gratia.

Non est ex operibus, ante regenerationem.

Neq; ex operibus, quæ regenerationem sequuntur.

1. Ratio, ab impossibili.

Pontificiorū
obiectio, pro
meritis ope-
rum.

Responsio.

Instātia ad-
uersariorum

Responsio.

2. Ratio, ab
absurdo de-
ducta. Deo
sit gloria, nō
homini.

At aiunt aduersarij, quod debetur nobis etiam ex gratia est. Nam & gratis promissit, & obligauit se promissione. Ergo gratia & debitiō consistere possunt in Deo. Respondeo. gratis quidem promissit. verum est: sed sub conditione perfectæ obedientiæ (si modò iustitiam in obedientia quæris, cum in Euangelico fœdere in sola fide quærenda sit) quam Christus solus præstitit. Ergo si debitor est, debet Christo propriè, qui sua obedientia, id commertus est. Nobis verò debet non respectu meriti nostri, sed Christi nobis imputati. Ergo respectu nostri. ex mera gratia est salus: respectu Christi, ex debito. At, inquiunt aduersarij, nostra ipsorum obedientia perfecta est, vt perfecta est ipsa sanctificatio ex qua existit. At, inquam, verum est illud Apostoli de sanctificatione nostri imperfecta in hunc modum loquentis: Caro concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem. Gal. 5. 17. Sed heus tu, relinquo te tuo Iudici.

Nequis gloriatur. Ratio est cur salus non sit ex operibus. Si salus sit ex operibus. gloriabitur homo: ergo non est ex operibus. Propositio patet exēplo Abrahami. Rom. 4. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet in quo gloriatur. Nota hīc duas

AD EPHE
propositiones: Prim
habet. Si iustitia
habet homo qu
vero quam habemu
salus sit ex gra
gloriatō. At exci
primam illam pro
gloriationem ex op
& cum sermo est d
ex gratia: gloriatō
in operibus dūtaxa
tiam. Respondeo, d
rato, & operibus ip
est illo in loco. Si Ab
ex operibus, habet in q
quicumque dicit se iust
tam regenerationis. is t
in operibus. Exemplum
si requiras, habes illud
qui gloriatur, non in op
generatus: sed in Chri
ga se, & reliquum genu
Nam iussus: famulus A
mei. Nos opus Dei sum
sio ad opera bona: Erg
et ex operibus. Vis arg
quam gratia per fidem i
iustitiam sumus, opus D
ad bona opera: hoc est

propositiones: Primam quidem quæ est hoc loco. Si iustitia, aut salus sit ex operibus, habet homo quod gloriatur. Secundam verò quam habemus Rom. 3. 27. Si iustitia, aut salus sit ex gratia, per fidem exclusa est gloriatio. At excipiunt aduersarij contra primam illam propositionem, & negant gloriationem ex operib. aliquam esse posse, cum sermo est de operibus iis quæ sunt ex gratia: gloriationem autem esse affirmant in operibus duntaxat antecedentibus gratiam. Respondeo, De Abrahamo regenerato, & operibus ipsius regenerati dictum est illo in loco: Si Abraham iustificatus est ex operibus, habet in quo gloriatur. Quare quicumque dicit se iustificari operibus etiam regenerationis, is necessariò gloriatur in operibus. Exemplum veræ gloriationis si requiras, habes illud in Paulo. Rom. 8. 31. qui gloriatur, non in operib. suis, etiam regeneratus: sed in Christo, & amore Dei erga se, & reliquum genus humanum.

Nam ipsius sumus. Alia ratio tertij argumenti. Nos opus Dei sumus conditi in Christo ad opera bona: Ergo salus nostra non est ex operibus. Vis argumenti est: Posteaquam gratia per fidem seruati, ac proinde iustificati sumus, opus Dei sumus, conditi ad bona opera: hoc est, noua creatura su-

Exceptio ad
uersariorum

Responsio.

3. Ratio, à fi-
ne nostræ ele-
ctionis & vo-
cationis.

mus, regenerati ad opera bona. Ergo ex operibus nostris, quæ sequuntur, non autem antecedunt salutem fide apprehensam, tanquam ex causa, non sumus seruati. Sed expendamus verba. Nomine *operis* intelligo eam quam 2. Cor. 5. 17. vocat nouam creaturam: Si quis igitur est in Christo, noua creatura est. & 4. 24. huius Epist. vocat nouum hominem quem Deus operatur in nobis regeneratione & renouatione Spiritus sancti, quem effudit in nos per Iesum Christum Dominum nostrum, vt ait Apost. Tit. 3. 5. 6.

Electi quo
sensu dicantur
Dei opus

Conditi ad
bona opera,

Præparata
æterno Dei
decreto, vt
in eis ambu-
larent.

Doctrinæ.

1. Operum bonorum origo.

2. Pie vitæ institutum, & perseverantia a Deo.

Per *creationem* hic intelligo, non illam primam, sed secundam: regenerationem nimirum per Spiritum S. *Quæ præparauit*. Non contentus media causa bonorum operum, nempe, regeneratione, resoluit ea in primam & summam causam, nempe, Dei ordinationem & decretum. *Quæ præparauit*, inquit, scilicet decreto suo ab æterno, vt nos ambularemus in iis.

Obserua hic. 1. ex his causis bonorum operum, nempe, decreto Dei, & regeneratione: Opera bona non tantum fieri Deo decernente, sed etiam regenerante, adeoque formante nos denuo suo tempore per Spiritum S. 2. Cum Deo decernente fiant opera nostra bona, sequitur neque plus, neque minus operum posse nos facere, quam

AD EPH
Deus Spiritum
rati quo rursus se
noster nostri
peribus. 3. Obser
operum ex causis
crem Dei: pro
tra: inter has in
seruatio per fide
riorum dogmat
peribus, tanquam
Hic enim habemus
parare illa ipse opera
ficatione per opera
mus opera, tanquam
affectionis & salutis
vniuersam vim operum
mel animo completi,
ad Rom. vbi videbis
tione nullum verbum
da, quam vocant, iusti
cetæ factum a Paulo n
tanti fecisset secundam
nem quæ est per opera
Populæ hodierno die.

in Propterea memento
tem carne qui dicob
etiam vocatur Circa
quoniam sit:

Deus per Spiritum in nobis decreuit facere. Ex quo rursus sequitur non esse in libertate arbitrij nostri perseverare in bonis operibus. 3. Obserua deductionē bonorum operum ex causis suis. Prima causa est, decretum Dei: proxima est regeneratio nostra: inter has interueniunt iustificatio & seruatio per fidem. Hinc cadunt duo aduersariorum dogmata. Primum, de prauis operibus, tanquam causis ordinationis Dei. Hic enim habemus Deum ordinare & preparare illa ipsa opera. Secundum, de iustificatione per opera bona. Hic enim habemus opera, tanquam effecta & fructus iustificationis & salutis nostræ. Sed qui velit vniuersam vim operum regenerationis semel animo complecti, legat cap. 6. 7. 8. Epi. ad Rom. vbi videbis in tam longa tractatione nullum verbum de meritis, aut secunda, quam vocant, iustificatione fieri: quod certe factum à Paulo non fuisset, si Paulus tanti fecisset secundam illam iustificationem quæ est per opera, quanti eam faciunt Papistæ hodierno die.

3. Causæ bonorū operū,
Decretū Dei
Iustificatio.
Fides.
Regeneratio

Vis operum
regenerationis
quanta,
& quomodo
expendenda.

II Propterea mementote vos quondam Gentes in carne, qui dicebamini præputium ab ea qua vocatur Circuncisio in carne, & que manibus fit:

12 Vos, inquam, illo tempore fuisse absque Christo, alienos à republica Israelis, et extraneos à pactis promissionis, spem non habentes, & expertes Dei in mundo.

13 At nunc in Christo Iesu, vos qui olim eratis procul, propinqui facti estis, per sanguinem, inquam, Christi.

II.

Propterea mementote. Secunda pars cap.

Hoc capituli articulo aggre-
ditur ter-
tiam episto-
lę partem, in
qua

1. Hortatur
Ephesios.

Vt recorden-
tur miserię
suę,

Externę. fue-
runt etiam

Gentes.

in qua, absoluta iam secunda parte Epist. de benedictionibus spiritualibus & de doctrina generali, aggreditur tertiam epistolę partem: in qua descendens ad speciem, ponit Ephesios ante oculos, veluti depictā in tabula, vtramque conditionem suam, & illam præcedentem in Gentilismo, & hanc præsentem in Christianismo. Descriptio præcedentis illius miserrimę conditionis tractatur per hortationem, qua hortatur Ephesios ad ipsius recordationem. Hortatur autem ad recordationem duplicis miserię, partim externę, partim internę ac spiritualis, quam eodem tēpore cum priori illa externa contigisse dicit. Externa, quę est ver. II. tribus partibus explicatur. 1. Gentes fuerunt. 2. In carne fuerunt. 3. Nominati erant præputium. Dicit igitur, *Recordamini vos olim Gentes.* Hęc est prima pars externę cōditionis ac miserię. Deut. 7. 6. scri-

AD EPHE
bit. Moses Deum el
miseris gentibus,
celo. Ego omnes
Iudeos gentes dice
miser erat Ephesi
gentium notat
hoc ipso non
los à feedere, & n
quemadmodum Pa
describit populum
Annon igitur miser
fcederatos. Secunda p
nis est his verbis, in ca
pellantur præputiati
telligo præputios ca
nota miserię. Circunci
Dei, quę testabatur po
obligabat feedus. An
seria est, delitui nota
pars externę condition
dicebamini præputium.
te significatur quam mi
quę esse nos miseros
duplex est ea miserię, q
nomam obicitur nobis,
sen Ephesij, quod gent
carne elient, sed eo mis
miseris gentibus exprobrata e
capitulum 1. Sam. 17.

bit Moses Deum elegisse Israellem præ omnibus gentibus, quæ sunt sub vniuerso cælo. Ergo omnes populi terræ, excepto Israele, gentes dicebantur, de quorum numero erāt Ephesij. Verum hac appellatione gentium notatur Ephesiorum miseria: nam hoc ipso nomine significatur exclusos à fœdere, & non esse Dei populum: quemadmodum Paulus Rom. 10. 19. gentes describit populum, qui populus non est. Annon igitur miseria est, non esse Dei confoederatos? Secunda pars externæ conditionis est his verbis, *in carne*, Ezech. 44. 7. appellantur præputiati carne. Hic igitur intelligo præputiatis carne, quæ etiam est nota miseriæ. Circuncisio nota fuit populi Dei, quæ testabatur populum esse Dei, & obsignabat fœdus. Annon igitur hæc miseria est, destitui nota populi Dei? Tertia pars externæ conditionis est his verbis, *qui dicebamini præputium*. Et hac quoque parte significatur quàm miseri fuerint. Scimus præputium dicti. graue esse nos miseros reipsa esse: verum duplex est ea miseria, quæ per *exprobrationem* obicitur nobis. Fuerunt reipsa miseri Ephesij, quòd gentes essent, quòd in carne essent, sed eò miseres erant, quòd miseria ipsis *exprobrata esset*. Huius rei exemplum habes 1. Sam. 17. 26. quo loco Da-

uid exprobrat Goliatho præputium. Quis est iste præputiatus Philistæus, quod probro afficit acies Dei viuentis? Sed à quibus probri loco obiectum est Ephesiis præputium? *Ab ea* inquit, *quæ vocatur Circumcisio in carne*. Hoc est, Israelitis & Iudæis, inter quos masculi, tanquam capita generationis, sub quibus continebantur fœminæ, octauo die circumcidi iubebantur.

Et quidem
ab Israelitis
& Iudæis.

Doctrinæ.

1. recordatio
miseriæ.

2. Miseria ve
ra, quæ.

3. Homines,
extra Dei fœ
dus, contem
pribiles.

Hic 1. discimus oportere nos prius recordari miseræ conditionis nostræ extra Christum, quàm felicis in Christo. Nunquam enim magnitudinem beneficij sentiemus prius quàm sentiamus magnitudinem miseræ. 2. Obseruamus vel ea re sola miseros esse nos, si destituamur externis notis populi Dei. 3. Videmus Deum ipsum, & pios homines de reprobis & à Dei fœdere exclusis, semper contemptim locutos esse. Causa est: Homo sine Deo nihil est, imò quauis bestia vilior est: hinc fit vt omnes creature, quæ persistunt in Dei obedientia, illi maledicant. Ait Dominus de Caino, Ab ipsa etiam terra maledictus esto. Hanc confessionem vilitatis & miseræ suæ quæ est sine Deo, ab ipso homine sæpe extorquet conscientia, vt à Caino, vbi auersam à se Dei faciem sensit. Ero, inquit, vagus & erro in terra: vnde futurum est vt cum vltus inuen

lus meritis, o
vidensent mis
pauerant in luo
carum qui de hom
dicare recte pote
qui in Dei fœdere
verbo omnia astu
ualibus & celesti
um mundus ex ca
dicet. Philistæi p
lum felicem iudica
uid per opprobrium
stæum nominant.

Vt, quæ, illo tem
na & spirituali condit
fuit eodem tempore qu
quæque ab externa etia
gustata. Eius primùm
cui deinde vno verbo c
legit. Memores, inqu
nempe, quo hæc fuit ex
tio, fuisse absque Christi
in illis quatuor partibus
curatons enim est omni
lectum. Quid enim ha
Christo caret: contrari
de, quid est quo carere
reprobis. Secunda pars ex
Nominis publica Isra

lus inuenerit me, occidat me. 4. Iudæi, vt vides, censent miseras gentes, quæ tamen positæ erant in luce huius mundi. Quis igitur est, qui de hominum felicitate, vel infelicitate rectè potest iudicare? Is nimirum, qui in Dei fœdere est, & didicit ex eius verbo omnia æstimare. Nam ille ex spiritualibus & cælestibus æstimat hominem, cum mundus ex carnalibus & mundanis iudicet. Philistæi proculdubio Goliathum suum felicem iudicarunt, quo tempore Dauid per opprobrium præputiatum Philistæum nominauit.

Vos, inquam, illo tempore. Sequitur interna & spiritualia conditio Ephesiorum, quæ fuit eodem tempore quo externa illa fuit, quæque ab externa etiã figuratã est, & significata. Eius primùm quatuor partes facit: deinde vno verbo comprehensam colligit. *Mementote*, inquit, *vos illo tempore*, nempe, quo hæc fuit externa vestra conditio, *fuisse absque Christo.* estque hæc prima ex illis quatuor partibus, à qua meritò orditur: fons enim est omnis miserię, Christo destitui. Quid enim habere potest, qui Christo caret? contraque qui Christum habet, quid est quo carere potest? *Alienos à republica.* Secunda pars ex prima illa existēs. Nomine reipublicæ Israelis intelligo visi-

4. Soli fœderati cū Deo de hominū felicitate & infelicitate rectè iudicāt

Altera pars prioris exhortationis, vt recordentur miserię suæ spiritualis.

Fuerūt enim Absque Christo.

*omnes sunt
vos a. Chi, est
dei.*

Alieni ab Ecclesia.

bilem illam Ecclesiam, quæ tunc temporis in Israele fuit. Hæc pars pendet ex priori: nam qui est sine Christo capite, is separatus est ab Ecclesia corpore: ut contra, qui coniunctus est cum capite, coniunctus est quoque cum corpore. *Extraneos à pactis.*

Extra
fœdus.

Dei Tertia pars ex duabus prioribus exurgens. Pacta promissionis intelligo ea fœdera, quibus promisit Deus, se Israelis Deum futurum. Sequitur hæc pars ex duabus prioribus: nam qui est sine Christo, & alienus ab Ecclesia, nihil ad illum promissiones pertinent. Promissiones enim omnes in Christo in gratiam Ecclesiæ factæ sunt.

Fide & spe
vacui.

Spem non. Quarta pars, quæ pendet ex tribus superioribus. Nomine spei intelligo etiam fidem. Fides enim est, quæ firmiter assentitur veritati promissionis, eoque rem promissam certo quodam modo præsentem apprehendit. Spes expectat per patientiam rei promissæ complementum, quod ubi erit, tum quidem futura est rei apprehensio, non amplius ex fide in promissionem (nam tum promissio evanescet) verum ex aspectu ipsius rei longe iucundissimo. Spes igitur semper præsupponit fidem in promissionem. Sequitur autem hæc pars ex proxima: cui enim non est facta promissio, quid credere aut sperare potest? ut contra, cui fa-

AD EPH
et promissio, ha
ret. hæc de qu
tem conditionis n
dus potes summa
dus priores con
munioneis Ch
munione in S
Das vero posteri
one promissorum
remissionis peccato
na cum fide & spe, q
cantur. De his etiam
nionem illam in q
ges in Symbolo Apost
Dei expens. Nunc
bendit internam illam
ad vni caput Athelimi
dem definire potes ex
bus, ita v. Athelimus si
sto, esse alienos ab Ecc
à promissione, denique
Sed quæres, Ammon G
Deum? quod Rom. 12.1
Propterea quod cum De
tempore, ex rebus creatis
conspicauerunt. Rel
dem Deum, sed cōmutati
dacio: quibus verbis do
satura colliguntur vera q

Et est promissio, habet quod credat, & speret. Atque hæc de quatuor illis partibus internæ conditionis miseræ: quas, si lubet, in duas potes summam contrahere, ita ut duas priores comprehendas priuatione communionis Christi, & sanctorum: de qua communione in Symbolo Apost. legimus: Duas verò posteriores complectaris priuatione promissorum beneficiorum, nempe, remissionis peccatorum & vitæ æternæ, vna cum fide & spe, quibus illa nobis applicantur. De his etiam beneficiis ad communionem illam sanctorum pertinentibus, leges in Symbolo Apost.

Miseria illa interna in duas partes contrahi potest: quæ sunt priuatio communionis Christi, & sanctorum: Horum sanctorum priuilegia.

Dei expertes. Nunc vno verbo comprehendit internam illam miseriam, eamque ad vnū caput Atheismi reducit: quem quidem definire potes ex partibus superioribus, ita ut Atheismus sit, esse absque Christo, esse alienos ab Ecclesia, esse extraneos à promissione, denique spem non habere. Sed quæres, Annon Gentes cognouerunt Deum? quod Rom. I. 21. disertè asseueratur. Propterea quòd cum Deum cognouerunt, nempe, ex rebus creatis, tamen ut Deum non glorificauerunt. Resp. cognouisse quidem Deum, sed cōmutasse veritatem mendacio: quibus verbis docet Paulus, quæ ex natura colliguntur vera quidem esse, sed ve

Sūma internæ illius miseræ, Atheismus, qui patet describitur.

Questio, An Ethnici dicendi sunt Athei.

Responsio.

ra illa quæ colliguntur & cognoscuntur ab hominibus, absque luce verbi præeunte, (quæ est corruptio & prauitas naturæ nostræ) in vanitatem & mendacium abire. Ergo Gentes cognouerunt quidem Deum, sed, vt eodem cap. loquitur Apost. visum est iis cognitum in notitia non retinere.

Regula, de
Atheis, &
Atheismo.

Est igitur regula, Non tantum ij qui reluctante conscientia omnem opinionem de Deo aut numine ex animis eiiciunt, Athei sunt, sed etiam qui cognoscunt quidem Deum, sed cognitum, non colūt legitimè, ex præscripto ipsius. Velim id considerent aliquando aduersarij nostri. Obserua hîc,
 « quos Deus non dignatur externis notis po-
 « puli sui illi ferè spiritualiter miseri sunt si-
 « ne Christo, sine Ecclesiâ, sine promissione,
 « sine spe, & vno verbo, sine Deo.

Miseriâ ex-
terna & in-
ternâ Ephe-
siorū descri-
ptâ: felicem
illam depin-
git eorum
côditionem.

Dicens, eos
factos esse
propinquos
reip. Israelis,
in Christo.

At nunc. Hactenus depinxit Apost. priorem illam Ephesiorum conditionem. Nûc describit præsentem superiori prorsus dissimilem: Ideoque ait, *at nunc in Christo lesu, vos qui olim eratis procul.* &c. significans particula hac aduersatiua, *at*, conditionem quandam prorsus dissimilem priori. Propositio itaque præsentis status est, quod nunc propinqui facti sint, nempe reipublicæ Israelis, idque in Christo. Propositio non est nuda, sed tribus quasi argumentis vestitur:

1. Cognitione cont-
 finis petita, Vos,
 qui propinqui facti estis
 à beneficia scilicet
 ista, quæ est ab
 eo oportere vt p
 nostro in
 pristinam &
 coniungit, vt f
 tione miserix am
 ria, Christo, in quo
 ria quadam operat
 ad nostram salutem
 genda est hac mat
 coniuncta, vt caput
 sunt, materia, Christus
 materia: de quo vtroq
 lo, inquit, estis vos in
 bes coniunctionem C
 sequitur: Qui factus
 Deo, iustificatio, sal
 tio: vbi habes Christo
 ria factum. Ex Christo
 in facto, & instructio
 ta ex coniunctione Ch
 tua participatio benef
 gum, est à forma, qua
 est Deus hoc benefici
 largitus est: hoc est

1. Oppositione contrariæ conditionis pristinae repetita, *Vos, inquit, qui procul eratis, propinqui facti estis.* Vnde discimus Christi beneficia seorsim à conditione illa nostra, quæ est absque Christo considerari non oportere, ut passim licet discere ex Apostolo nostro in hac Epistola: qui miseriam pristinam & felicitatem præsentem ita coniungit, ut felicitatem commemoratione miseriæ amplifcet. 2. arg. est à materia, Christo, in quo Deus, tãquam in materia quadam operatur omnia beneficia, quæ ad nostram salutem pertinent. Sed intelligenda est hæc materia nobis admodum coniuncta, ut caput corpori. Quare duo sunt, materia, Christus, & coniunctio huius materiæ: de quo utroque 1. Cor. 1. 30. Ex ipso, inquit, estis vos in Christo Iesu: ubi habes coniunctionem Christi & nostri: tum sequitur: Qui factus est nobis sapientia à Deo, iustificatio, sanctificatio & redemptio: ubi habes Christum nostra causa omnia factum. Ex Christo tanquam materia ita facto, & instructo omnibus beneficiis, & ex coniunctione Christi & nostri, sequitur participatio beneficiorum Christi. 3. arg. est à forma, qua in Christo operatus est Deus hoc beneficium. Forma est, *per sanguinem ipsius*: hoc est, meritum & sacri-

1. Quod ut illustret repetit & opponit priorem conditionem.

2. Christum proponit, caput Iudeorum & Gentilium credentium.

3. Meritum & infinitæ virtutis sacrificium Christi

ficiū illud infinitæ virtutis: sanguis enim est Dei. Habuisti prius Christum, ut materiam, fieri omnia nostra causa: hic habes formam & modum, quo fiat omnia, nempe, ipsius meritum. Vbi sciendum, non esse culpam in merito, cur acquisita beneficia non pertineant ad omnes, sed in coniunctione: non enim coniuncti sunt omnes cum Christo per Spiritum & fidem.

Quod pro omnib. sufficit, sed in omnibus non est efficax.

14 *Ipsē enim est pax nostra, qui utraq; fecit unum, et intergerini parietis septum soluit,*

15 *Inimicitias, id est, lege mandatorum, quæ in ritibus posita est, per carnem suam abolitis, ut ex duobus illis conderet in semetipso unum novum hominem faciens pacem,*

16 *Et utrosque in uno corpore reconciliaret Deo per crucem, peremptis inimiciis per eam.*

III.

Ipsē enim est. Tertia pars capitis, in qua

Tertia pars confirmat vocationem illam & conditionem in Christo beatam, nempe. in Christo propinquos illos factos per sanguinem ipsius. Argumentum primum sumptum est ab officio Christi sacerdotali, quod in eo positum est, ut pacem faciat, non solum inter Deum & homines, quod tamen præcipuum est, verum etiam inter homines mutuo, præsertim inter Iudeos & Gentes, Ec-

cap. Cōditio-
nis ac voca-
tionis Ephe-
siorum con-
firmatio.
I. Christus
deinde sibi
ipsis electos
coniungit.

clat & ab Eccle-
Dicitur Christum
fieri Christi, in q
conferat pax illa. E
est Christus utriusq;
fecit unum. S
intergerini pariet
quidem effectum
sequenti versu p
tur. Si hæc duo ef
solutio septi prius
nitio vero vtriusq;
prius necesse est, d
ritus, ut Gentes qual
daos, quam vnitio fia
ce facienda necessari
de medio impetimen
tia, & causas discordi
consensio parium d
de ordine non dispu
etis sequitur Christu
Inimicitias, id est, i
vnum effectum Chri
stium, proprie explic
Christum intergerini
ville. Hanc allegoriam
ad Christum aboleu
inimicitias, id est, lege
in ritibus posita est. L
in 17. 18. 19. 20.

clesiam & ab Ecclesia alienos. *qui vtraque.*
 Docet Christum esse pacificatorem ab effectis Christi, in quibus tanquam partibus consistit pax illa. Effecta duo sunt. Primum est, Christus vtraque, vel vtrumque populum fecit vnum. Secundum est, Christus intergerini parietis septum soluit: quod quidem effectum allegoricè propositum, sequenti versu propriis vocibus explicatur. Si hæc duo effecta inter se compares, solutio septi prius ordine est effectum, vnitio verò vtriusq; populi posterius. Nam prius necesse est, diruatur intergerinus paries, vt Gentes quasi transire possint ad Iudæos, quàm vnitio fiat. Scimus enim in pace facienda necessariò prius tollenda esse de medio impedimenta quęcunque amicitia, & causas discordia remouendas, quàm consensio partium dissidentium fiat. Sed de ordine non disputo: vt ut est, ex his effectis sequitur Christum esse pacificatorem.

Inimicitias, id est, lege mandatorum. Proximum effectum Christi, allegoricè propositum, propriè explicat. Est autē allegoria, Christum intergerini parietis septum soluisse. Hanc allegoriam interpretatur, dum addit Christū aboleuisse per carnem suam inimicitias, id est, legem mandatorum, quę in ritibus posita est. Legem mandatorum

Ratio, ab effectis, quorū ordo videtur inuersus: at posterior pars 14. vers. est prioris declaratio perspicua. Ostendit enim Paulus quō ex vtroq; populo Iudaico & Ethnico, vnum fecerit Christus.

Fecit autem vnū ex duobus populis populū, intergerini parietis septū soluens.

Septum illud quid.

Quo modo solutum sit.

Duplex finis istius adunationis,

1. Ecclesiae ex duobus populis collectae in vnum corpus regenerationis.

intelligit multitudinem ceremoniarum & rituum, ideoque sequitur, *Quae in ritibus posita est*: ceremonias has, inimicitias vocat, quia praeter ceteros hic vnus erat finis & vsus ceremoniarum, quo per has Deus discreuit suum populum ab omnibus aliis gentibus. Ait denique *per carnem suam* abolitas esse has inimicitias & ceremonias significans modum, quo aboleuerit eas, nempe, *per carnem suam*, hoc est, quod dixit supra, *per sanguinem*, & postea per crucem dicet. Col. 1.22. appellat corpus carnis. Carnem igitur intelligo mortem, quam in carne perpeffus est. Habemus igitur Christum per mortem suam aboleuisse ceremonias, quae erant Christi ipsius typus, & umbram quasi cessisse corpori. Nam ceremoniae erant umbra rerum futurarum: at corpus est Christi, Col. 2.17.

Vt ex duobus illis Effecti proximi ita explicati sequitur duplex finis: quorum posterior, effectum est prioris. Prior igitur est, ut faciens pacem cōderet in semetipso vnum novum hominem ex duobus illis populis. Vbi haec in verbis cōsideranda sunt: 1. Non ait ut coniungeret *quales erāt*, sed ut cōderet, inquit, hoc est, crearet denuò & regeneraret vtrunq; populum inter se coniungendum; Nam Christus nos coniungen

AD EPH
do creat, & creand
omnium homin
populum, sed, in v
coniunctio signific
idem civitatis, q
dem corporis hab
Christum, & v
Spiritui eius fan
designat fundam
quod est, coniunct
pate, cuius virtute
ter se coniunctio. O
priorem hunc finem
priori illo effecto Ch
Christum vtrique fec
Et vtrisque in vno
Hic habes posteriore
nem, reconciliacionem
ad quam destinata est
num inter se, quapro
iam in vno corpore e
ret, hoc est, posteaqu
redacti sunt, & vniu
du huius pacis cōcell
Christi, hoc est, per Ch
accidit nobis omnen
dictionum, perempti: un
frendum modum, quo p
hanc Deo vtrumque

do creauit, & creando coniunxit. 2. Ait, *in vnum nouum hominem*: Non ait, in vnum populum, sed, in vnum hominē, vt arctior coniunctio significetur, non tam ciuium eiusdem ciuitatis, quā membrorum eiusdem corporis habētium vnum caput, nempe Christum, & vnā quasi animā, nempe, Spiritū eius sanctum. 3. Ait, *in semetipso*: Designat fundamentum huius vnitionis, quod est, coniunctio cum ipso Christo capite, cuius virtute fit hæc membrorum inter se coniunctio. Obseruandum autem est priorem hunc finem eundem re esse cum priori illo effecto Christi, quo dictum est, Christum vtraque fecisse vnum.

Et vtrosque in vno corpore reconciliaret. Hic habes posteriorem & præcipuum finem, recōciliationem & pacem cum Deo, ad quam destinata est pax illa prior hominum inter se, quapropter ait, & vtrosque iam in vno corpore existentes reconciliaret, hoc est, posteaquam in vnum corpus redacti sunt, & vniti inter se. Forma & modus huius pacis cōciliandæ est per crucem Christi, hoc est, per Christi meritum, quo acquisiuit nobis omnem spiritualem benedictionem, *peremptis inimicitiis*. Rursus ostendit modum, quo per crucem reconciliauerit Deo vtrumque populum. Modus

Per vnum eundēque Spiritum.

In Christo, huius vnitionis fundamento.

2. Recōciliatio & pax electorū Iudeorum & Gentilium cum Deo.

modus huius reconciliationis.

at V. 15.

fini in ciuitas
Longi a se

Doctrina.

1. Christus
diffidiorum
in religione
summus ar-
biter.

NB

2. De pacis
Christianæ
partibus.

est *per eam*, nempe, crucem, peremit inimi-
citas. hoc est, peccata quæ diuiserunt inter
Deum & inter ipsos, vt Esaias loquitur.

Nunc quædam obseruanda sunt: 1. Video
hic Christum pacificatorem ex officio de-
cidere de controuersis in religione & mo-
do colendi Dei. Olim fuit magna & diu-
turna contentio de religione inter Israe-
lem & gentes. Hanc litem Christus in pri-
mo aduentu suo composuit, & intergerini
parietis septum soluit. His postremis tem-
poribus eadem causa religionis totam Eu-
ropam distraxit: sed quis finem faciet tante
discordiæ? Audeo dicere non fore finem
huic malo ante secundum Christi aduen-
tum. Expectemus igitur patienter tempus
illud aduentus Christi, quo quidem, non vt
olim composuit litem Iudæorum & gen-
tium aboles veteres ceremonias, & nouam
ac communem reuelationem vtrique po-
pulo tradens, non, inquam, tum sic faciet,
sed occludens os aduersariis, suos aterna
quiete in cælis compositurus est.

2. Duas partes christianæ pacis obseruo:
remotionem eorum quæ pacem impedi-
unt, & coalitionem in vnum. Nisi ergo pri-
us aboleatur illa maceries aduersariorum
ex humanis traditionibus coagmentata, &
in cælos vsque educta, nunquam conueniet

AD EPHE
inter Christianos,
per eos illos sue
ceremonia
hunc alium habuer
ceremonia (sed alium p
leo discimus) ne
per intergerinum
pararentur. Sciam
um religionis n
atheneo exclud
riamus igitur in ad
hunc à Deo non ad
structum. Mirus ille
tantum & non perpe
nostr ad extremum
Si igitur Iudæi hunc
monias quibus exclud
primum vique Christi
runt, quanto magis no
dum illum aduentum v
4. Tria in nouo ho
runtur: 1. Vt sit coniu
pate. 2. Vt sit membr
coniunguntur, regene
pate coniunctionem c
transiunt membron
inter se ipse homo nou
4. Apollolus, 2. Corin
remittit nonne secund

inter Christianos, qui ex solo Dei verbo pendent. & illos sue religionis architectos.

3. Ceremoniæ Iudæorum non tantum hunc usum habuerunt, vt per eas Deum colerent, sed alium præterea (id quod ex hoc loco discimus) nempe, vt per eas tanquam per intergerinum parietem à gentibus separarentur. Sciamus igitur hunc etiam esse usum religionis nostræ, vt eo tanquam muro ahenæo excludantur aduersarij. Sufficiamus igitur in aduentum Christi murum hunc à Deo non ab hominibus nobis instructum. Murus ille Iudæorum ad tempus tantum & non perpetuò durare debuit, hic noster ad extremum vsque durare debet. Si igitur Iudæi suum murum, hoc est, ceremonias quibus exclusæ fuerunt gentes, ad primum vsque Christi aduentum defendebant, quanto magis nos nostrum ad secundum illum aduentum vsque debemus tueri?

4. Tria in nouo homine creando requiruntur: 1. Vt sit coniunctio cum Christo capite. 2. Vt sit membrorum, dum inter se coniunguntur, regeneratio. 3. Relinquitur post coniunctionem cum Christo, & coniunctionem membrorum regeneratorum inter se, ipse homo nouus & perfectus.

5. Apostolus, 2. Corin. 5. 16. ait posthac se neminem nosse secundum carnem, hoc est

3. De usu ceremoniarum legalium.

4. Quæ requirantur in noui hominis creatiõe.

5. In Christo carnalia omnia sublata sunt.

se sic versari inter homines. vt humana illa & carnalia non curet, cuiusmodi sunt genus, patria, forma, gloria, opes. in quib. sese homines fatigant. Item alibi non semel dicit non esse Iudæum aut Græcum, liberum aut seruum, marem aut fœminam, sed omnes vnum esse in Christo Iesu: & hoc loco vnum nouum hominem vocat: vnde discimus carnalia illa, quæ inter homines extra Christum discrimen fecerunt, in Christo sublata esse, ideoque ex omnibus vnum hominem factum esse. Quod si quis igitur Christianus est, qui se nimis fatigat in his carnalibus, quæ homines à se inuicem distrahunt, quâ fieri potest, vt sit ille membrum huius noui hominis?

6. Gradus pacis Christianæ.

6. Tria sunt hîc inter se continuata. Primum Christus aboleuit ceremonias. hinc secuta est pax inter Iudæos & gentes in vnum nouum hominem coalescentes. Postremò vterque populus in vnum nouum hominem conditus Deo reconciliatur. His tribus gradibus perfici debet omnis Christiana pax. Primum omnium inimicitia abolendæ sunt. deinde contrahenda est amicitia, contra sententiam multorum, qui se putant fecisse satis, si inimicitias non exerceant. Postremò amicitie inter homines finis esse debet, reconciliatio cum Deo. Ho-

1. Inimicitia tollendæ.

2. Amicitia contrahenda

3. Reconciliandi Deo homines.

AD EPH
minis enim inter se
& abstrahere pangere
conueniunt omni
facere, & cum il
nulla potest esse
na.

7. Ait Apostolus in
homines cum I
ciliatio eius cum
lo corpore. Quod
profecto faceret
nitionem & societatem

17. Et veniens Euan
qui praeleratis, &

18. Quoniam utique p
tunc per omni Spiritu

19. Nempe sicut non
et iniquissimi sed conc
nitius Dei.

Et veniens Secund
ostendit Ephesios p
in Christo, sumptu
prophético, quod
dote positum est in
Deum & homines pr
positum est in annun
ce. Argumentatio est
uagantur pacem v

mines enim inter se amicitiam cōtrahere, & fœdera pangere debent in eum finem vt contineantur omnes vno & communi Dei, fœdere, & cum illo pacifcantur: alioqui nulla potest esse vera & Christiana amicitia.

7. Ait Apost. in vno corpore reconciliari homines cum Deo. Ergo non est reconciliatio eius cum Deo, qui separat se ab illo corpore. Quod si sciant homines, pluris profectò facerent Ecclesiæ Dei communionem & societatem.

7. Nalla salus extra Ecclesiam.

17 *Et veniens Euangelizauit pacem vobis, qui procul eratis, & iis qui prope erant.*

18 *Quoniam utrique per ipsum habemus adiuturum per vnum Spiritum ad Patrem.*

19 *Nempe igitur non amplius estis hospites et inquilini sed concines sanctorum, ac domestici Dei.*

Et veniens. Secundum argumentum quo ostendit Ephesios propinquos factos esse in Christo, sumptum ab officio Christi prophetico, quod quemadmodum sacerdotale positum est in pace sancienda inter Deum & homines præcipuè, ita & ipsum positum est in annuncianda eadem illa pace. Argumentatio est: Christus veniens Euangelizauit pacem utrique populo. Ergo

2. Argumentum pro confirmatione vocationis Ephesiorum

Ab officio prophetico Christi.

& vos Ephesij propinqui facti estis. Sed ponderemus verba: veniens, inquit, subaudi in mundum hunc *Euangelizauit pacem vobis, qui procul eratis.* Christus duobus modis Euangelizauit, altero per se, altero per Apostolos. De priori habes Hebr. 1. 1. *Vltimis diebus hisce locutus est nobis per Filium.* Idem probat ipse Christus de se loquens, Ioan. 15. 15. *Omnia quæ audiui à Patre meo nota vobis feci.* Sed sciendum est Christum ipsum tantum circuncisis Euangelizatum, non etiam gentibus, vnde Rom. 15. 8. dicitur Minister Circuncisionis. De posteriori modo Euangelizandi loquitur Paulus 2. Cor. 5. 19. 20. *Deus erat reconcilians sibi mundum in Christo, posuitque in nobis sermonem hunc reconciliationis. Itaque nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos, oramus Christi nomine, reconciliamini Deo.* Apostoli igitur primùm Euangelizarunt pacem circuncisis, deinde gentibus post Christi resurrectionem, & illam visionem quam vidit Petrus, Act. 10. Sed quid Euangelizauit Christus & per se, & per Apostolos? Id vno nomine pacis comprehensum est. Pacis nomine intelligo recôciliationem cum Deo, de qua paulo ante diximus: de qua Rom. 5. 1. 2. Cor. 5. 19. Col. 1. 20. & superiori

Qui Euan-
gelizauit

Per se,

Circuncisis.

Euangelizauit

Per Aposto-
los, circunci-
sis & gentib.

Pacem.

AD EPH
cap. 1. vbi recol
ipsum non male in
illud de qua cecir
Gentem in excelsis
homines beneuole
fama, vnde ab A
reconciliation
tribus Euangeliza
procul erant, hoc
actis promission
hoc est, Iudæis, dom
Quoniam virque
occupationem cur vi
Euangelizauit pace
posset Iudæos, quod di
gelizasse pacem etiam
per & reconciliatio ip
mò, inquit, Apostolus
habemus aditum in vn
Ergo ne moueat vos, q
Euangelizasse virque
similem sententiam, Re
tiam fide habemus hūc
hanc in qua stamus. Har
similiter sibi Christus, Ioan
venit & vita: nemo vi
per me. Locutio igitur
qua significatur per Ch
rem vique populum

cap. ver. 10. vbi recollectionis nomine hæc ipsa pax non malè intelligenda est. Hæc est illa pax, de qua cecinerunt Angeli, Luc. 2. 14 Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, & in homines beneuolentia. Hæc est Euangelij summa, vnde ab Apostolo Euangelium sermo reconciliationis dicitur, 2. Cor. 5. 19. Sed quibus Euangelizauit hanc pacem? *Iis qui procul erant*, hoc est, gentibus extraneis à pactis promissionis, & *iis qui propè erant*, hoc est, Iudæis, domesticis & cōfœderatis.

Quæ est Euāgelij summa gentibus & Iudæis proposita.

Quoniam utrique per ipsum. Ratio per occupationem, cur utrique populo pariter Euangelizauerit pacem. Id enim mouere posset Iudæos, quod dixit Christum Euangelizasse pacem etiam Ephesiis, ad quos pax & reconciliatio ipsa non pertineat. Imò, inquit, Apostolus, utrique per ipsum habemus aditum in vno Spiritu ad Patrem. Ergo ne moueat vos, quod dico Christum Euangelizasse utrique. Vide non valdè ab similem sententiam, Rom. 5. 2. Per quem etiam fide habemus hūc aditum ad gratiam hanc in qua stamus. Hanc mediationem assumit sibi Christus, Ioan. 14. 6. Ego sum via, veritas, & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me. Locutio igitur metaphorica est, qua significatur per Christum Mediatorem vtrumque populum simul reconcilia-

Ratio huius Euangelizationis.

Mediationis Christi efficacia.

2 v. xi

1 Timoth. 2. 5

Quo fine Euangelium gentibus vt & Iudæis sit oblatum.

Vtrique Deo reconciliati sunt per Christum.

Vtrisque idē adoptionis Spiritus donatus.

Doctrinæ.

1. Christus perfectus Mediator.

2. Pax cum

tum Deo Patri, *pax cum deo in dno*
In vno Spiritu. Dixit supra cum de reconciliatione loqueretur, Deum reconciliasse sibi vtrumque in vno corpore. Nunc ait, in vno Spiritu, eodem sensu, vt mihi videtur. In vno Spiritu igitur, est coniunctim & simul: quasi diceret, coniunctim reconciliauit tanquam vnum hominem, vno Spiritu veluti vna anima præditum. Sequitur ergo coniunctim vtrique Euangelizasse pacem. Nam si tanquam vnum hominem vtrumque populum reconciliauit Patri: sequitur profectò eum vtrique populo sic vnito prædicasse. Sed est præterea quod verbis his intelligitur, nempe, hunc vnum Spiritum quo inter se vniuntur, esse etiam duem, quo præeunte, per Christum tanquam ianuam ad Deum Patrem accedimus. Spiritus enim hic excitat in nobis fidē, per quā, ait Apostolus Rom. 5. 2. aditum hunc habemus ad gratiam hanc in qua stamus.

Ex his quædam obseruamus: 1. coniungit hoc loco duo: Pacem factam à Christo, & Euangelium pacis prædicatum à Christo. discis igitur Christum perfectum Mediatorem esse, qui non solum reconciliauit nos Patri, sed etiam hanc reconciliationem Euangelizauit.

2. Pax cum Deo, & Euangelium pacis coniung

AD EPH
 conuicta sunt. C
 Præterea pacisci
 fectis, nisi ea
 gunt? Deus reco
 conciliationem in
 conciliatio per
 tur? Viderint h
 gelium fastidient
 Deo reconcilia
 Aliquando con
 minus viderent, q
 ros: Imò dicerent
 esse nisi bella & in
 terribili concuterentur
 Duo hic coniung
 pariter vtriusque pop
 ciliationem reconcilia
 pariter pertinentem. E
 pertinet reconciliatio
 tinere debet prædicat
 Miserum igitur est Eu
 dicari, hominum avari
 gorum vitio in multis
 Nam inde fit vt in mis
 sit efficax ipsa reconcili
 notum est, reconcilia
 catio reconciliationis o
 4. Ibi inuidebant
 bus. Th. 1. 16. Prohibe

coniungēda sunt. Quorsum enim attineret Deo, & Euangelij prædicatio, res cōiunctæ.
 Principem pacisci cum ciuibus suis prius à se alienatis, nisi eam pacē curaret promulgandam? Deus reconciliauit nos sibi: quam consolationem inde caperemus nos, nisi ea reconciliatio per Euangelium promulgetur? Viderint hoc homines illi qui Euangelium fastidientes, audent tamen dicere se Deo reconciliatos. Profectò si sentirent illi aliquando conscientix stimulum, nihil minus viderent, quàm se Deo reconciliatos: Imò discerent inter se & Deum nihil esse nisi bella & inimicitias, atque horrore terribili concuterentur.

3. Duo hîc coniungit, reconciliationem pariter vtriusque populi cum Deo, & prædicationem reconciliationis ad vtrunque pariter pertinentem. Ergo ad quos pariter pertinet reconciliatio, ad eos pariter pertinere debet prædicatio reconciliationis. Miserum igitur est Euangelium non prædicari, hominum anarissimorum & sacrilegorum vitio in multis huius regni partib. Nam inde fit vt in miseris hominibus non sit efficax ipsa reconciliatio, cum, vt supra notatum est, reconciliatio efficax & prædicatio reconciliationis coniuncta sint.

4. Iudæi inuidebant vocationem gentibus, 1. Thes. 2. 16. Prohibentes nos gentibus
 3. Ad quos pertinet reconciliatio, pertinet & reconciliatiōis prædicatio.
 4. Discrimen veræ & falsæ Ecclesiæ.

loqui vt seruentur, vt semper compleant peccata sua: occupauit enim eos ira ad extremum vsque. Ideo Paulus hoc loco, vt & multis alijs. contra eos asserit ad vtrumque populum spectare reconciliationem, ac proinde sermonem reconciliationis, hoc est, Euangelium. Nota igitur discrimen verorum membrorum corporis Christi & aliorum. Alij neque ipsi ingrediuntur regnum cælorum, neque alios patiuntur ingredi. Qui sunt vera mēbra corporis Christi, & ipsi volūt ingredi & cupidissimi sunt salutis aliorum, vt vna cum reliquo corpore ingrediantur regnum cælorum, & Deus sit omnia in omnibus.

Cóclusio tractationis de Ephesiorum efficaci vocatione.

Doctrina.

Nempe igitur. Concludit ex duobus illis allatis argumentis, quod instituit, nempe, non amplius esse Ephesios hospites & inquilinos, sed conciuēs sanctorum & domesticos Dei. Vbi obserua, vt sit aliquis conciuēs sanctorum, oportere primum reconcilietur Deo & Ecclesie. deinde audiat Euangelium prædicatum: siquidem hæc argumenta sunt, quibus confirmat Paulus vocationem Ephesiorum ad Ecclesie societatem.

20 *Superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, cuius imus angularis lapis est ipse Iesus Christus,*

21 *In quo totum ædificium congruenter coagmentatum crescit, ut sit templum sanctum Domino.*

22 *In quo & vos una edificamini, ut sitis habitaculum Dei per Spiritum.*

Superstructi. Ut videant Ephesij, iam socij facti Ecclesiæ, quo loco sint, Ecclesiam, ad captum ipsorum ædificio comparatam, primum describit in genere: deinde descriptionem ad ipsos applicat. Nam etsi principio hæc de Ephesiis dicantur, tamen ver-

amplificatio gratiæ Dei Ephesiis collatæ, per metaphorā, in qua describitur Ecclesia.

21. totam Ecclesiam superstruit imo angulari lapidi Christo. Descriptio constat quatuor partibus. Describitur Ecclesia 1. ab architectis, Prophetis & Apostolis. 2. à fundamento. 3. à progressu ædificij ipsius. 4. à perfectione & fine. Architecti igitur sunt Prophetæ & Apostoli. Hoc Paulus de se 1. Ab Architectis.

Ego igitur ut peritus artifex fundamentum posui. Ergo hoc loco significatur Prophetas & Apostolos iactores esse fundamenti Ecclesiæ. Pontificij intelligunt hoc fundamentum de Prophetis & Apostolis ipsis, quasi vero ipsi sint illud Ecclesiæ fundamentum: ut, scilicet, obtineant Papam suum, quem successorem Petri appellant, fundamentum & caput esse Ecclesiæ. Sed

Qui sunt Prophetæ & Apostoli.

hoc est detorquere scripturam in perniciem suam.

2. A fundamento.

Quod est Christus.

Ipsa Apostolo teste.

Dauide itē.

Et Esaiā.

Vt igitur ad secundam descriptionis partem veniamus: quodnam est hoc. de quo loquitur, fundamentum? Apostolus 1. Cor. 3. postquam se peritum Architectum nominauit in ponendo fundamento, quodnam sit illud fundamentum statim post subiicit. Nam, inquit, fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Iesus Christus. Ergo Christus est illud fundamentum. Verum quid opus est aliunde petamus fundamenti huius expositionem, cum eam hoc ipso loco statim subiiciat Apostolus, dum dicit, imo angulari lapide existente ipso Christo, quasi diceret, fundamento illo, vel certe præcipua fundamenti illius parte existente ipso Christo. Ergo Christum exponit fundamentum quem vocat imum angularem lapidem, ac proinde fundamentum. Nam quod prius vocauit fundamentum, posterius exponit imum angularem lapidem, imitatus Dauidem Psal. 118. 22. Quem lapidem spreuerant structores, is est in caput anguli: & Esa. 28. 16. quo loco expressè angularem hunc lapidem, fundamentum vocat. Ecce ego fundamentum posui in Zione lapidem: lapidem probationis, angularem. Sed hoc manife-

AD EPHE
 siue: si videam
 angelum lapis in æ
 in iudicio is est qu
 li obicit: meritò
 fundamentum ædifi
 continet parietes,
 is molem sustine
 erit periti Archite
 solidissimum la
 obternere. Ex qu
 lapidem præcipue
 appellari. Quare sen
 fundamentum, imo an
 illo fundamento exist
 Hic oblerua quada
 cuius rei in quacunq
 tione, priusquam ad i
 peruenimus, ad qu
 quiescimus. Sic in re
 magis non prius habet
 sentionem, quam fund
 citine Christiane atque
 tum est, quiescimus &
 fundamento Religion
 est inter nos & auer
 illi fundamentum præ
 rationem, qua maxi
 titulim doctrinæ Pre
 ita. Vide etiam Auth
 thy. p. 1. in Th
 illa, a. angul
 2. Tim. 1. 1. Co
 Hebr. 2. 2

stius erit, si videamus quem locum teneat angularis lapis in ædificio. Angularis lapis in ædificio is est qui infimum locum anguli obtinet: meritò igitur appellandus est fundamentum ædificij. Neque enim solum continet parietes, verumetiam ædificij totius molem sustinet, ob eamque causam solent periti Architecti maximum quemque & solidissimum lapidem angulo ædificij substernere. Ex quib. videmus angularem lapidem præcipuè fundamentum & esse & appellari. Quare sensus est. Exstructi super fundamētum, imo angulari lapide, hoc est, illo fundamento existente ipso Christo.

Quorum testimonio expenduntur.

Hic obserua quædam: 1. Non assentimur cuius rei in quacunque scientia & cognitione, priusquàm ad ipsum fundamentum peruenerimus, ad quod ubi ventum est, quiescimus. Sic in re religionis vel multo magis non prius habemus firmam fidei assensionem, quam fundamentum ipsum doctrinæ Christianæ attigerimus, huc ubi ventum est, quiescimus & credimus. Sed de hoc fundamento Religionis tota controuersia est inter nos & aduersarios. Dicunt quidem illi fundamentum præcipuum esse Ecclesiæ authoritatem, qua maxime volunt niti certitudinem doctrinæ Prophetice & Apostolicæ. Vnde etiam Authoritatem Ecclesiæ

Hinc doctrinæ.

De religiōis Christianæ certitudine.

de religionis fundamento

*thy fundamētū Christianæ religiōis, quæ prius
illam, & maxime vult. in hunc modum
2 Tim. 1. 13. confirmavit, in his verbis
Hebr. 2; 2*

præferunt Scripturæ sacræ. Sed nos affirmamus fundamentum illud, quo nititur Ecclesiæ fides, esse Doctrinam Propheticam & Apostolicam de Christo. Audiamus igitur Apostolum hoc loco decidentem de lite ista, & affirmantem fundamentum Ecclesiæ ipsius, esse doctrinam Propheticam & Apostolicam de Christo, quandoquidem Ecclesiam ædificet super hoc fundamentum. Illi igitur dum docent Prophetarum & Apostolorum doctrinam niti fundamento authoritatis Ecclesiæ, quid aliud faciunt quam monstrosum plane nobis extruunt ædificium, superstruentes fundamentum ipsi ædificio ac tecto. Monstrosum ædificium, non minus monstrosa doctrina. Sentiant interea hoc pij, quicquid illi somniant, non confirmari fidem nostram prius, quam iaciat quasi anchorā in doctrina illa Prophetica & Apostolica de Christo.

De duplici
vfu fundamē
ti & lapidis
super quo æ
dificatur Ec
clesia.

2. Matth. 21. 42. duplex statuitur vsus huius lapidis: Primum dicitur angularis lapis super quo ædificatur Ecclesia: deinde dicitur lapis offensionis, in quem qui ceciderint, conquassabuntur, super quem vero ceciderit, dissipabit eum. Paul. Rom. 9. 31. &c. docet quomodo factus fuerit lapis offensionis Iudæis, nempe, quia non ex fide, sed velut ex operib. legis quærebant iustitiam.

Ergo solis qui qu
theologicis est pro
hoc ipso, qui que
theologicis, faciunt
notum fundamen
tum.

In quo totum ad
scriptionis à prog
habus partibus co
maginatione v
at eos Petrus, leu
cij. Coagmenatio p
inquit, totum ad ip
tatum. Et duplex inn
mum, atq; adeo tot
angulari lapide, alter
inter se. Prior significa
tur, nempe, Iesu Chri
pide. In Christo autem
eo coniungi. Ergo in
ædificium, est na coq
cum ipso coniungatur
tur: deinde lapidum in
cupatio fiat. Posteri
in verbis, congruere
bus significatur conge
dum inter se coniuncti
agmenatione prætere
In communibus ædific

Ergo iis solis qui quærunt iustitiam in Christo lapis hic est pro fundamento. Viderint hoc Papistæ, qui quærunt Iustitiam ex operibus legis, faciuntque sibi lapidem hunc, non tam fundamentum, quàm offensionis lapidem.

In quo totum ædificium. Tertia pars descriptionis à progressu ædificij. Progressus duabus partibus comprehenditur. primum coagmentatione viuorum lapidum, vt vocat eos Petrus, secundo incremento ædificij. Coagmentatio prius exponitur, *In quo*, inquit, *totum ædificium congruenter coagmentatum.* Ea duplex innuitur: vna lapidum omnium, atq; adeo totius ædificij cum imo angulari lapide, altera lapidum ipsorum inter se. Prior significatur primis verbis, *in quo*, nempe, Iesu Christo imo angulari lapide. In Christo autem esse, significat cum eo coniungi. Ergo in Christo coagmentari ædificium, est ita coagmentari, vt primum cum ipso coniungatur, ipsoque quasi nitatur: deinde lapidum inter se coniunctio & coaptatio fiat. Posterior coagmentatio est in verbis, *congruenter coagmentatum*: quibus significatur congruens ipsorum lapidum inter se coniunctio. Sed vt de hac coagmentatione prætereà aliquid dicamus: In communibus ædificiis scimus non coa-

3. Describitur item Ecclesia, a progressu ædificij. *Sta-
rel
adv
diffam*

Progressus comprehenditur primū, viuorū lapidū coagmentatione duplici.

Vnâ, lapidū omnium, atque adeo totius ædificij cum fundamento.

ut in p. 136.
Alterâ, lapidū ipsorum inter se.

gmentari lapides, nisi interueniente glutinosa aliqua materia, vt cæmento, quo illi inter se inuicem compingantur & constringantur: idem hic sentiendum est. Vinculum igitur illud, quo continentur lapides isti viu, tum secum inuicem, tum cum communi fundamento, est Spiritus Dei: vnde domus spiritalis à Petro appellatur: Vnus enim idemque Spiritus est, qui in Christo ipso est, & in lapidibus viuis: & vnus est Spiritus in omnibus lapidibus. Sed sciendum est hunc Spiritum vnū vti ministerio duorum instrumentorū. quæ ipse efficit in nobis, in hac coagmentatione faciendā: Primum est fidei, qua coniungit lapides reliquos cum angulari lapide. Secundum est charitatis, qua coniungit lapides inter se: vnde vinculum perfectionis appellatur.

Cæmento Spiritus Dei.

*Chambray
vincti huius
Mouit
Per vinctum per*

Duplici instrumento videntis

Fide.

Charitate.

Progressus ædificij comprehenditur etiam incremento, consistente In multiplicatione lapidum struendorum.

In augmento singulorū lapidum.

Hæc de prima parte progressus ædificij, sequitur altera de incremento. Incrementum quoque duplex intelligendum est: Primum est in multiplicatione lapidū struendorum super hoc fundamentum. Huius incrementi gratia differt aduentum suum Christus: necesse enim est omnes lapides afferantur ad hanc structuram priusquam Christus venturus sit ad iudicandum viuos & mortuos. Secundum incrementum est in augmento singulorum lapidum. Necesse

AD EPH
eius singuli lap
dificij de Perus
1. Ep. 1. 5. Ipsi qu
admirari. Incre
finitis, charit
finitam virtut
Quod iustus est, iust
sanctificetur adh
Oserua. si velim
edificium, id quod
exoptandum est, co
lis, pro viribus & v
des ad hoc ædificiū
sunt ad Christum ho
etiam cuique, vt ipse
tur quotidie fide, cha
ritate.
Vt sit templum. Qua
gumentum descriptio
ctione operis, vt in re
mino. Alludit ad tem
tanum, quod typus
Vocat sanctum in Do
Domus: coniungo cu
tūcatum est in imo
sto, quocum ipsum co
nim Christus Spiritum
plum etique lapides
Christi templum sancti

enim est, singuli lapides crescant in hoc edificio: vnde Petrus lapides viuos appellat.

1. Epist. 2.5. Ipsi quoque velut viui lapides ædificemini. Incrementum hoc, est fidei, sanctitatis, charitatis, & reliquarum christianarum virtutum: de quo Apocal. 22. 11. Qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus sanctificetur adhuc.

Quod est fidei & bonorum operum

Obserua, si velimus perfici & absolui hoc ædificium, id quod nobis omnibus serio exoptandum est, comportandi sunt à singulis, pro viribus & vocatione sua, viui lapides ad hoc ædificium: hoc est, adducendi sunt ad Christum homines. Videndum est etiam cuique, vt ipse ædificetur & augeatur quotidie fide, charitate, omnique sanctitate.

Doctrina.

1.

2.

Vt sit templum. Quartum & vltimum argumentum descriptionis, à fine & perfectione operis, vt sit templum sanctum Domino. Alludit ad templum Hierosolymitanum, quod typus fuit Ecclesiæ Christi. Vocat sanctum in Domino. (nam illud in Domino, coniungo cum sanctum:) quia sanctificatum est in imo angulari lapide Christo, quocum ipsum coniungitur. Emittit enim Christus Spiritum suum in hoc templum eiusque lapides: Spiritus emissus sanctificat templum: sanctificato templo inha-

4. Ecclesia describitur à fine & perfectione operis.

125. 4
 bitat in eo Spiritus: inhabitante in eo Spiritu, habitat in eo Christus per Spiritum suum. Per hoc, inquit, scimus nos habitare in ipso, & ipsum in nobis, quod de Spiritu suo dederit nobis.

Obiectio.

Obiici potest singulos lapides ab Apostolo vocari templi nomine. 1. Cor. 3. 16. &

Responsio.

6. 19. Respondeo nihil hinc repugnans esse: Deus enim per vnum eundemque Spiritum habitat in singulis lapidibus, & in toto edificio. Obserua hinc ædificij huius perfectionem. Ecclesia Dei inuitis omnibus inimicis tandem perficietur. Noui Templi Hierosolymitani, quod typus erat Ecclesiæ Christi, valde diu impedita est ædificatio & structura, sed tandem perfecta & absoluta est: Perficietur & hoc ædificium tandem inuitis omnibus inimicis, qui operis extructione, quantum in se est, impediunt: sed perfectio ista erit in secundo demum Christi aduentu.

Specialis applicatio ad Ephesios.

In quo & vos vna ædificamini. Nunc applicat quod in genere Ecclesiæ tributum est, ad Ephesios speciatim. In quo, inquit, nempe, Christo imo angulari lapide, & vos vnà cum reliquo ædificio ædificamini. Finitis est, *ut sitis habitaculū Dei per Spiritum.* Per Spiritum, dicit, quia Deus habitat in nobis per Spiritū suum, vt suprà diximus.

Habens hæc, & de
 debeat in spe
 resoluta.

Analysin loci huius
 accipe. Veri

tionem & ædificat

tes, super fundam

tos firmiter stare
 latu, ostendit sup

missimum fundam

ficatio illius con

Verf. 21. ab hypoth

agiturque de ædific

super hoc idem fun

Verf. denique 12. re

thesin, & tractatur d

Ephesorum super i

Hæc hæc tenus,

Nunc pauca obse

genere tribuitur tot

culatim & sigillatim

membris singulis, n

tio, contra illam Pap

dem. 2. Similitudine

ij superstructi adu

& Ecclesiæ coniunct

ad caput nostrum e

gunt rem coniuncta

sue non naturalium

Haecenus hæc, & de Ecclesia in genere, & de Ephesiis in specie ita à nobis explicata sunt & resoluta.

Analysin loci huius etiam alteram, si lubet, accipe. Vers. 20. agitur de superstructione & ædificatione Ephesiorum in specie, super fundamentum Christum. Nam ut eos firmiter stare doceat in hoc præsentis statu, ostendit superstructos esse super firmissimum fundamentum. Est igitur amplificatio illius conditionis iam conclusæ. Vers. 21. ab hypothese ad thesin transitur, agiturque de ædificatione totius Ecclesiæ super hoc idem fundamentum Christum. Vers. denique 22. reditur à thesi ad hypothese, & tractatur de ædificatione rursus Ephesiorum super fundamentum Christum. Hæc hæcenus.

Altera huius loci analysis.

Nunc pauca observabimus: 1. Quod in genere tribuitur toti Ecclesiæ, nisi particulatim & sigillatim applicetur partibus & membris singulis, nulla est fidei consolatio, contra illam Papistarum generalem fidem. 2. Similitudine fundamenti & ædificij superstructi adumbratur nobis Christi & Ecclesiæ coniunctio: quæ in Scripturis ad captum nostrum exprimi solet variis figuris rerum coniunctarum, siue naturalium, siue non naturalium, sed consilio & arte

Doctrinæ.

1. Salutis doctrina singulis fidelibus applicanda.

2. De Christi & Ecclesiæ coniunctione,

variis similitudinibus ad umbrata.

Coniunctio.

*philos in hunc
figura. 3*

Sed arctior & sublimior, quā ut humanis loquendi formulis exprimi possit.

Modus huius coniunctionis

Sensus.

coniunctarum, cuiusmodi sunt capitis & corporis humani, viri & vxoris, vitis & palmitis, oliuæ & ramorum insitorum: deniq; ut hoc loco, fundamenti & edificij: Quibus omnib. figuris arcta illa & essentialis Christi & Ecclesiæ coniunctio adūbratur. Quare coniunctio hæc Christi & nostri multò magis arcta est & essentialis, quàm illæ omnes coniunctiones, quibus figuratur. Nam corpus ipsum solidius est umbra, & quod significatur, quiddam maius est eo, quod significat. Neque enim ex illis figuris colligimus esse coniunctionem tantum, eamque arctissimā: verum esse coniunctionem Christi & nostri illis omnibus arctiorem. Fit autem ea per Spiritum Christi apprehendentem nos, & per fidem, quam Spiritus Christi in nobis excitat, apprehendentem vicissim Christum ipsum. Persequor autem, inquit, Paulus, si etiam apprehendam, id. cuius causa sum apprehensus à Christo, Phil. 3. 12. Hanc coniunctionem qui maxime sentit corde, maxime intelligit mente. Hanc sentiunt fideles omnes, dum in mediis huius mundi miseriis experiuntur in se desiderium Christi, quo, quasi intensissimis funibus Spiritus & fidei, trahuntur ad Christum propius participandum.

Capit. iij. arrepta
hæc cap. occur
quæ quarta pars
populum hortat
ius pro ipsi, ad ver
Deinde egredietur
significat ex seriis a
nem cap.

1 Huius rei gratia

ille Christi les

2 Siquidem audistis

Dei, quæ data est

3 Denique videlicet per

minis fecisse myste

scripsi paucis

4 Ex quo perlecto pot

mea intelligentia

5 Quod aliis eruditio

minum, ut nunc re

stolis & Prophetis

6 Gentis videlicet e

potes, consorte p

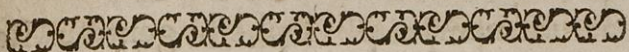
per per Evangelium

7 Huius rei gratia

in qua hort

afflictiones

hominis sumitur

ARGUMENTVM.

Capite iij. arrepta occasione ex proximis verbis superioris cap. occurrit offendiculo crucis suæ. Estque hæc quarta pars Epist. comprehensa hoc cap. in quo primum hortatur ne segnescant ob afflictiones suas pro ipsis, ad vers. 14.

Deinde egreditur in locum beneuolentiæ, quam significat ex seriis admodum pro ipsis precibus, ad finem cap.

CAPVT III.

- 1 *Huius rei gratia ego Paulus sum captiuus ille Christi Iesu pro vobis gentibus.*
- 2 *Siquidem audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi apud vos,*
- 3 *Deum videlicet per reuelationem notum mihi fecisse mysterium illud (sicut ante scripsi paucis,*
- 4 *Ex quo perlecto potestis intelligere, quæ sit mea intelligentia in mysterio Christi)*
- 5 *Quod aliis ætatibus non innotuit filiis hominum, ut nunc reiectum est sanctis Apostolis & Prophetis per Spiritum.*
- 6 *Gentes videlicet esse cohæredes & concorpores, consortesq. promissionis eius in Christo per Euangelium.*

Huius rei gratia. Prima pars capituli, in qua hortatur ne segnescant ob afflictiones ipsius. Argumentum hortationis sumitur à causa afflictionum

1.

Prima pars, continens exhortationem, ut non segne